

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра психології та соціальної роботи

ЯКОВИНЕЦЬ Альбіна Анатоліївна

**Аксіопсихологічні чинники самоактуалізації особистості в період
ранньої дорослості / Axiopsychological factors of personality self-
actualisation in the period of early adulthood**

спеціальність: 053 – Психологія
освітньо-професійна програма – Психологія

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ПСзм- 21
А.А. Яковинець

Науковий керівник:
к.пс.н., доцент Я.М. Бугерко

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

«___» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **А.Н. Гірняк**

ТЕРНОПІЛЬ-2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	
1.1. Сучасний стан розробки проблеми особистісної самоактуалізації у вітчизняній і зарубіжній психологічній традиції.....	7
1.2. Концептуальні підходи до вивчення аксіопсихологічних чинників самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості.....	14
Висновки до першого розділу.....	20
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ЧИННИКІВ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ	
2.1. Організація і методи емпіричного дослідження ціннісних чинників самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості.....	21
2.2. Психологічні особливості ціннісної детермінації самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості.....	25
Висновки до другого розділу.....	37
РОЗДІЛ 3 ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ДЕТЕРМІНАНТ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ	
3.1. Зміст тренінгової технології формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості.....	39
3.2. Експериментальна перевірка ефективності тренінгової технології формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості.....	45
Висновки до третього розділу.....	50
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Актуальність та доцільність дослідження. Самоактуалізація на етапі фахової підготовки як багатомірний процес актуалізації особистістю власних потенціалів має вкрай важливе значення. В умовах і обставинах професійної соціалізації особистість вдається до свідомої та цілеспрямованої активності в напрямку пошуку нового ціннісного сенсу власного життя, наповнення процесу власної фахової підготовки новими ціннісними орієнтаціями. Іншими словами, аксіопсихологічні або ціннісні чинники особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців на етапі їх навчально-професійної підготовки потенційно можуть виступати в якості його визначальних детермінант.

Одним із найбільш чутливих етапів самоактуалізації особистості виступає період її ранньої дорослості, що у часі фактично збігається з процесом учбово-професійної у вузі. Саме в цей період онтогенезу людини найбільш інтенсивно актуалізуються процеси її продуктивного і реалістичного функціонування, розкриваються найбільш сприятливі умови для розвитку особистісних і професійних якостей, а також формуються адекватні сутності особистісної самоактуалізації компетентності. Можна припустити, що процеси самоактуалізації майбутніх фахівців матимуть свої специфічні особливості і супроводжуватимуться якісною трансформацією їх ціннісної сфери. Для нас очевидним є те, що означені процеси самоактуалізації майбутніх фахівців відбуваються у тісному взаємозв'язку і взаємодетермінації з розвитком їх ціннісної системи – смисложиттєвими пріоритетами та ціннісними орієнтаціями.

З огляду на високий ступінь актуального соціального та практичного запиту, виражений дефіцит теоретичної та емпіричної представленості у вітчизняній психологічній науці проблеми аксіопсихологічних механізмів самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості, відсутність науково обґрунтованої системи валідних психологічних засобів формування

її ціннісних детермінант, нами було визначено тему магістерського дослідження: *«Аксіопсихологічні чинники самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості»*.

Об'єкт дослідження – самоактуалізація особистості як фундаментальний аспект людської природи та головний мотив її розвитку, що спонукає рух до більшої зрілості, конгруентності, продуктивного і реалістичного функціонування особистості.

Предметом дослідження виступають аксіопсихологічні чинники самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості.

Мета дослідження: вивчення аксіопсихологічних чинників особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості та розробка психологічно обґрунтованої системи формування її ціннісних детермінант.

Гіпотези дослідження:

1. Особливості самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх учбово-професійної підготовки у закладі вищої освіти визначатимуться специфічною системою аксіопсихологічних чинників або детермінант.
2. Оптимізацію процесів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців можна забезпечити шляхом впровадження у процес їх учбово-професійної підготовки у закладі вищої освіти спеціальної психологічно обґрунтованої тренінгової технології їх формування.

На основі означеної мети, об'єкта, предмета та гіпотез були визначені наступні **завдання дослідження:**

1. Розглянути сучасний стан розробки проблеми самоактуалізації особистості у вітчизняній і зарубіжній психологічній традиції, концептуальні підходи до вивчення аксіопсихологічних чинників самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості.
2. Емпірично вивчити психологічні особливості ціннісної детермінації самоактуалізації особистості майбутніх фахівців в умовах їх навчально-професійної підготовки у закладі вищої освіти.
3. Обґрунтувати психологічні умови оптимізації процесів особистісної

самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх навчально-професійної підготовки у закладі вищої освіти.

4. Розробити і впровадити у процес навчально-професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальну тренінгову технологію формування ціннісних чинників (аксіопсихологічних детермінант) їх особистісної самоактуалізації.

Для розв'язання означених завдань визначено комплекс наступних **методів дослідження:**

- *теоретичні:* аналіз, синтез, узагальнення концепцій вивчення актуальної проблеми;

- *емпіричні:* спостереження, опитування, тестування (багатовимірний опитувальник «Самоактуалізація особистості» (Е. Шостром); багатовимірний опитувальник індивідуальних ціннісних пріоритетів (орієнтацій) особистості Ш. Шварца, констатувальний та формувальний етапи дослідження;

- *статистичні та інтерпретаційні методи.* Реалізацію визначеного комплексу статистичних методів здійснено за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS for Windows (версія 19).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що: *розкрито* змістову специфіку особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх учбово-професійної підготовки у закладі вищої освіти; *визначено* стратегію і засоби дослідження особливостей ціннісної детермінації особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх навчально-професійної підготовки у закладі вищої освіти; *обґрунтовано* психологічні умови оптимізації процесів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах учбово-професійного простору вищої школи; *апробовано* в умовах навчально-професійно підготовки у закладі вищої освіти спеціальну тренінгову технологію формування у майбутніх фахівців ціннісних детермінант їх особистісної самоактуалізації.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що: *практично реалізовано* теоретичні і методичні основи оптимізації процесів

особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах навчально-професійного простору вищої школи; *обґрунтовано* психологічні умови та узагальнено методи і прийоми цілеспрямованого формування у майбутніх фахівців ціннісних детермінант їх особистісної самоактуалізації.

Одержані результати можуть використовуватись у процесі розробки освітньо-професійних програм, методичних посібників і рекомендацій для практичних психологів з метою якісної оптимізації процесів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах учбово-професійного простору вищої школи.

Надійність і вірогідність результатів забезпечується теоретичною та методологічною обґрунтованістю позицій дослідження, системністю аналізу його об'єкта і предмета, застосуванням валідного комплексу вимірювальних засобів, застосуванням методів статистичного аналізу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, теоретичні висновки та емпіричні узагальнення висвітлювалися на VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: еко-тренінг» (23-24 квітня 2024 року, м. Умань), II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Особистість і суспільство: психосоціальні виміри ковітальної взаємодії» (30 квітня 2024 року, м. Тернопіль). За результатами дослідження опубліковано тези «Факторна структура ціннісних пріоритетів майбутніх фахівців» і «Проблема ціннісної детермінації особистісної самоактуалізації здобувачів вищої освіти».

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота структурно складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків і пропозицій, додатків та списку використаних джерел. Список використаних джерел налічує 68 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Сучасний стан розробки проблеми особистісної самоактуалізації у вітчизняній і зарубіжній психологічній традиції

Поняття «самоактуалізації» введене у психологію К. Гольдштейном, проте найбільш комплексна його психологічна розробка була здійснена в рамках американської гуманістичної школи (А. Маслоу, Р. Мей, Г. Оллпорт, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.). Розуміння самоактуалізації особистості розкривається через призму феномену самореалізації, яка є природною й тотально загальною її якістю.

Особистісна самоактуалізація у найширшому сенсі полягає у прагненні до росту, розвитку, зрілості; у прагненні активізувати і проявляти всі здатності організму.

В академічному психологічному дискурсі теорію особистісної самоактуалізації розвивають відомі представники зарубіжної (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, К. Хорні, Е. Шостром, К. Юнг та ін.) і вітчизняної (С.Д. Максименко, В.О. Моляко, І.І. Стрілецька, В.О. Татенко та ін.) психологічної науки. У контексті професійного розвитку особистості, реалізації її професійних потенцій, здібностей і можливостей проблема самоактуалізації розроблялася О.С. Анісімовим, І.В. Кулагіною, Є.В. Самаль, Є.В. Селезньовою, Л.М. Карамушкою, М.Г. Ткалич та ін.

Проблема особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах учбово-професійної діяльності знаходить своє вирішення в роботах Л. Кобильнік, Н. Петрової, І. Туркової, Т. Соломки, Л. Цурікової, Н. Щербакової, Є. Яценко та ін.

Самоактуалізація характеризується як багатомірне полідетерміноване утворення, яке змістовно охоплює і позначає безперервний та всебічний

розвиток творчого, духовного потенціалу особистості, адекватне сприйняття навколишнього світу і свого місця в ньому, максимальну реалізацію її можливостей і компетенцій, високий рівень моральності і фізичного здоров'я, багатство емоційного й духовного життя .

Найбільш повний і глибокий психологічний аналіз сутності феномену особистісної самоактуалізації була здійснено в рамках американської гуманістичної школи відомим психологом А. Маслоу [49]. Він пропонує опис властивостей особистості, яких вона набуває в процесі свого розвитку на шляху до самоактуалізації. Одним із критеріїв самоактуалізованої особистості науковець вважає живе, безпосереднє і повне переживання і прийняття дійсності з повним зосередженням і зануренням на найменших її деталях і нюансах. Цей стан умовно можна позначити як безкорисливе переживання моменту, яке не обтяжене потребами виживання і не приховане за маскою удаваної соціальної доброчесності. [49].

Передумовою для такого роду переживань є наявність розвиненого «Я», яке може самоактуалізуватися. Особистість – це не піддатливий віск, який вміє розтане на сонці життєвих випробувань, це не флюгер, який піддається поруху вітру, що вміє зривається. Особистість завжди вже чимось є, щонайменше, сукупністю базових диспозицій зі своїм стрижневим осердям або структурою.

Самоактуалізація – це відповідальність перед собою та іншими. Коли особистість щира, чесна відверта і правдива, вона самоактуалізується. Для того, щоб висловити собі чесну думку про себе, особистість повинна бути незалежною від своїх пристрасей та інших людей, тобто обрати неконформістську позицію у відношенні себе та інших.

Особистість можна описати за тим вибором, який вона робить кожної миті, в кожний момент часу, бо життя – це процес перманентного вибору з-поміж різних альтернатив. У життєвому моменті в особистості є вибір: просуватися вперед або відступати назад; рухатися в напрямку ще більшого зростання і просування вперед.

Глибока особистісна саморефлексія відкриває шляхи для процесів саморозуміння, розуміння того, що є її призначенням, в чому сенс її життя. Відмова від ілюзій, позбавлення від помилкових уявлень про себе, розуміння того, для чого особистість непридатна, що не відповідає її потенціям і можливостям у великій мірі сприяє цьому [49].

Особистість на шляху до самоактуалізації завжди переживає вершинні або вищі емоції, своєрідний екстаз. Практично кожен відчуває вищі переживання, але не кожен може тонко для самого себе це зафіксувати. Часто в силу відсутності елементарних навичок саморефлексії особистість може ігнорувати і відмежовуватися від такого роду короточасних тонких вершинних переживань.

Розглянемо сутність і характеристики особистісної самоактуалізації в рамках тих ідей, які запропонували і у подальшому розвивали видатні представники психологічної науки. Зокрема проаналізуємо погляди науковців на предмет характеристик, ознак і властивостей, якими повинна володіти самоактуалізована особистість.

У психологічній літературі в якості визначальних особистісних властивостей і характеристик, через які проявляються сутнісні ознаки її самоактуалізації, найбільш часто згадуються спонтанність, автономність, самоприйняття (самоакцептація), емпатійність, відкритість новому досвіду тощо [2, 10, 16, 21, 25, 26, 28, 31, 33, 45, 47, 48, 49, 50].

У контексті аналізу *спонтанності* як властивості самоактуалізованої особистості евристичним є підхід видатного представника гуманістичної психології А. Маслоу. Для нього спонтанна особистість вирізняється з-поміж інших природністю поведінки і простотою, що яскраво проявляється в умовах глибокої поглиненості справами, що входять у сферу її найважливіших пріоритетів.

Спонтанність варто розуміти як необхідну для творчості енергію, яка базується на початковому природньому імпульсі. Спонтанною особистістю може бути лише вільна особистість, яка здатна вчиняти так, як їй хочеться в

конкретний момент часу. У цьому відношенні заслуговує на увагу позиція Я. Морено, який відмічає перманентність існування почуття спонтанності у часі, яке не акумулюється, а існує у вимірі «тут і тепер». До того ж спонтанна активність, на думку вченого, часто не знаходить собі вихід для реалізації, оскільки може несвідомо придушуватися. Але якщо спонтанність особистості вільно каналізується, знаходить адекватний вихід, то це характеризує конструктивний початок у її поведінці, виступає свого роду відправним моментом у прагненні і здатності генерувати (творити) новий продукт, будь він матеріальний чи духовний.

Ще одним цікавим поглядом на природу спонтанності як ключової характеристики самоактуалізованої особистості відзначається вітчизняна науковиця Л. Собчик. Так, вчена визначає спонтанність як властивість особистості, яка проявляється у вигляді «... високої пошукової активності, напористості і самопрезентації власного «Я».

Для ще одного представника гуманістичного напрямку Е. Фромма спонтанна активність (спонтанність) виступає водночас і як внутрішній стан особистості, і як якість її характеру, як орієнтація, яка пов'язана зі здатністю «оживляти усе, до чого б вона не торкнулась». У розумінні відомого психолога Е. Берна, спонтанність особистості – це завжди здатність вільно вибирати з широкого репертуару можливостей. Поведінка спонтанної особистості гнучка і адекватна ситуації, до певної міри адаптивна і творча, не прив'язана до нормативу або звички.

Насамкінець, на спонтанності як визначальній характеристиці творчої, самоактуалізованої особистості робить акцент відомий фахівець-психолог Е. Шостром. Розвиваючи класичні ідеї гуманістичної психології, Е. Шостром розглядає її як здатність глибоко розуміти власні потреби, проявляти щирість і конструктивність у взаємодії з іншими, рефлексувати з приводу власних бажань і вчинків, приймати їх без суму і жалю.

Ключовою характеристикою самоактуалізованої особистості виступає *автономність*. Вона дає можливість діяти самостійно, автономно, не

залежати від соціуму, демонструвати самостійність думок і вчинків. Так, у розумінні відомого психолога К. Юнга автономність особистості постає як властивість її активності, яка проходить певні етапи свого становлення .

Найбільш змістовно автономність розкривається представниками теорії самодетермінації Е.Л. Десі та Р.М. Райаном. На думку означених авторів автономність заснована на застосуванні своїх інтересів та розвитку власних здібностей, що включає в себе прагнення до пошуку і подолання проблем різного рівня складності.

Однією із важливих характеристик самоактуалізованої особистості виступає *самоприйняття*. Самоприйняття виступає процесом прийняття власних індивідуальних рис, і що важливо, визнання і прийняття своїх недоліків, обмежень і слабких сторін. Здатність відрефлексувати свої слабкі сторони як частину своєї унікальності є однією із важливих характеристик самоактуалізованої особистості.

Досвід розробки феномену самоприйняття на сьогодні має свою представленість у сучасній психологічній традиції, проте найповнішу репрезентацію своєї сутності у спеціальній науковій літературі він отримав, починаючи з першого десятиліття 2000-них.

У теорії А. Маслоу розвинена здатність до самоприйняття є однією з визначальних характеристик здорової, зрілої, конгруентної, і очевидно самоактуалізованої особистості [49].

У нашому дослідженні ми будемо виходити з того, що самоприйняття виступає базовим структурним особистісним утворенням, що проявляється у позитивному емоційно-ціннісному самоставленні, усвідомленні цінності себе, свого внутрішнього світу.

Важливим у контексті актуального дослідження є врахування таких параметрів самоактуалізованої особистості, як здатність до рефлексивної активності, вміння і здатність ототожнювати власні емоції з емоціями інших, розвиненість процесів емоційної ідентифікації, тобто всього того, що можна назвати *емпатійністю*.

Представники гуманістичної психології на чолі з К. Роджерсом акцентують на таких характеристиках емпатійності особистості, як сенситивність або чутливість до емоційних станів інших, мотивуюча настанова на допомогу потребуючій людині, когнітивне структурування емоційних аспектів, емоційне співпереживання тощо [65, с. 17].

Емпатійність як багаторівневу інтегральну властивість особистості, яка структурується на кількох рівнях прояву розглядає у своїх дослідженнях О. Орищенко [31, с. 16]. На думку І. Кузнецової особистісна емпатійність пов'язана з умінням поставити себе на місце іншого, емоційно відреагувати і проникнути в його переживання [25].

Насамкінець, значимою характеристикою, через яку експлікуються сутнісні ознаки особистісної самоактуалізації, є *відкритість новому досвіду*, що у психологічному сенсі визначає здатність успішно адаптуватися до навколишніх змін, брати відповідальність за власне життя, креативно і нетривіально підходити до вирішення актуальних життєвих проблем.

Сучасна психологічна інтерпретація відкритості новому досвіду як властивості самоактуалізованої особистості була представлена Костою і Мак-Крає [45], які пов'язували її із сенситивною усвідомленістю щодо переживання власних емоційних станів, із естетичною сенситивністю або чутливістю, із готовністю приймати нетрадиційні цінності, з інтересом до новизни та інтелектуальною допитливістю.

У роботі С. Кауфман представлено диференційований підхід до розуміння психологічної сутності відкритості новому досвіду [48]. Вчений ретельно систематизував різні наукові підходи і виокремив парціальні модальності означеного феномену. Так, у С. Кауфман відкритість новому досвіду проявляється у сприйнятливості до власних внутрішніх почуттів та емоцій (*відкритість до почуттів*); у готовності переглядати релігійні, політичні і соціальні цінності (*відкритість до цінностей*); у глибокій захопленості мистецтвом та красою (*відкритість до естетики*); в готовності розглядати нові, нетрадиційні ідеї, в активному включенні в

інтелектуальну діяльність заради самого процесу інтелектуальної активності (*відкритість до ідей*); у яскравому та активному фантазійному житті та уяві (*відкритість до мрій і фантазії*); у наданні переваги різноманіттю та новизні (*відкритість до діяльності*) [48].

Якщо узагальнити якісні параметри, через які операціоналізується означений феномен особистісної самоактуалізації, то стає очевидним, що його сутність проявляється у здатності особистості адекватно сприймати нові (інноваційні) ідеї та комфортно відчувати себе у новому середовищі; у відкритості, чутливості і сприйнятливості до будь-якого виду нових знань, готовності до різних видів активності; маніфестується у формі творчих підходів до вирішення актуальних питань і проблем життєдіяльності; проявляється у формі креативного, наполегливого та незалежного підходу до аналізу та інтерпретації різноманітних явищ і ситуацій життя; характеризується продуктивною творчістю та проявом таких позитивних емоційних переживань, як здивування і захоплення [16].

Таким чином, якщо узагальнити попередні аналітичні викладки, то стає очевидним, що сутність самоактуалізації у найширшому сенсі полягає у прагненні до особистісного розвитку і зрілості; у прагненні активізувати і проявляти всі здатності, можливості і потенції особистості в тій мірі, в якій ця активізація сприяє максимальному їх розвитку, розкриттю і прояву у різноманітних ситуаціях та умовах життєдіяльності. Важливо розуміти, що самоактуалізація виступає багаторівневим особистісним утворенням, психологічна сутність якого проявляється у цілому комплексі релевантних характеристик і властивостей – спонтанній активності (спонтанності), автономності, самоакцептації (самоприйнятті), емпатійності, відкритості новому досвіду тощо.

1.2. Концептуальні підходи до вивчення аксіопсихологічних чинників самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості

Одним із найбільш сенситивних етапів самоактуалізації особистості виступає період її ранньої дорослості, що у часі фактично збігається з процесом фахової підготовки майбутніх фахівців. Саме в цей період онтогенезу людини найбільш інтенсивно актуалізуються процеси її продуктивного і реалістичного функціонування, розкриваються найбільш сприятливі умови для розвитку особистісних і професійних якостей, а також формуються адекватні сутності особистісної самоактуалізації компетентності. Можна припустити, що процеси самоактуалізації майбутніх фахівців будуть мати свої специфічні особливості і супроводжуватимуться якісною трансформацією їх ціннісної сфери. Для нас є очевидним, що означені процеси будуть відбуватися у тісному взаємозв'язку і взаємодетермінації з розвитком їх аксіопсихологічної (ціннісної) сфери.

В умовах війни самоактуалізація на етапі фахової підготовки як багатомірний процес об'єктивації особистістю власних потенціалів і може зазнавати блокування. Саме в таких умовах професійної соціалізації особистість вдається до свідомої та цілеспрямованої активності в напрямку пошуку нового ціннісного сенсу власного життя, наповнення процесу власної фахової підготовки новими ціннісними орієнтаціями. Іншими словами, аксіопсихологічні або ціннісні чинники самоактуалізації майбутніх фахівців на етапі їх учбово-професійної підготовки потенційно можуть виступати в якості його визначальних детермінант.

На підставі узагальнення спеціальної літератури з проблематики розвитку і становлення ціннісної сфери особистості, що специфічні особливості і закономірності аксіопсихологічної динаміки особистості у період дорослості стали предметом вивчення когорта вітчизняних і зарубіжних науковців (А. Елліс, Л. Журавльова, Л. Карамушка, З. Карпенко, С. Кауфман, О. Князева, С. Курдюмов, О. Лукашова, А. Маслоу, В. Моргун,

О. Музика, Т. Партико, О. Петрунько, Г. Пирог, К. Роджерс, М. Романова, Л. Романюк, Т. Тітова, Е. Фромм та ін.). При всій важливості проблемних аспектів, які розроблялися поважними дослідниками, все ще відкритим і мало вивченим залишається питання взаємозв'язку або взаємозалежності структурних утворень аксіологічної (ціннісної) сфери особистості у період ранньої дорослості з проявом характеристик її самоактуалізації.

Закономірними особливостями особистісної динаміки у віці ранньої дорослості виступають зміни у системі суб'єктивних ціннісних пріоритетів особистості, які виникають в процесі інтеріоризації ціннісних маркерів суспільства. До шерегу ціннісних маркерів суспільства можна віднести наступні: безпека, свобода, рівність, справедливість (*суспільно-політичні цінності*), матеріальні блага, фінансові ресурси (*матеріальні цінності*), наука, освіта, культура, мистецтво (*духовні цінності*).

На думку провідного фахівця в області ціннісної проблематики Т. Партико, ціннісна динаміка дорослих характеризується специфічними особливостями у різні періоди їх онтогенезу [32]. У своєму авторському дослідженні, присвяченому емпіричному вивченню особистісних чинників ціннісної динаміки він показав, що чинником ціннісної динаміки у дорослому віці виступає не лише вік (рання дорослість, середня дорослість, пізня дорослість), а й стать.

У контексті реалізації актуальних завдань нашого дослідження заслуговують на увагу дані, які стосуються ціннісних пріоритетів чоловіків. Так, дослідником виявлено, що найважливішими ціннісними пріоритетами чоловіків у період ранньої дорослості стали: власний престиж, соціальні контакти та саморозвиток. Це зумовлюється насамперед оптимістичністю настанов щодо перспектив власного життя, яке притаманне саме когорті наймолодших представників дорослих чоловіків.

Якщо порівняти сфери життєдіяльності, пріоритет яким надають чоловіки дорослого віку, то для наймолодшої когорти чоловічої вибірки (20-40 років) найважливішими сферами життєдіяльності виступає захоплення,

сімейна сфера, фізична активність та професійна сфера. Натомість, для дорослих чоловіків, вік яких досяг позначки 41-60 років, найважливішими сферами життєдіяльності виступає фізична активність і захоплення [32].

Важливим у контексті нашого дослідження є підтверджений факт фіксації негативної динаміки у представників чоловічої вибірки цінності саморозвитку з віком. За даними, які приводить Т. Патрико, цінність саморозвитку для чоловіків достовірно, тобто істотно знижується у період від ранньої до середньої дорослості.

Якщо порівняти життєві цінності, перевагу яким надають жінки у період ранньої дорослості, то стає очевидним, що цінності збереження індивідуальності, саморозвитку та матеріального положення мають для них виражений особистісний пріоритет. Якщо визначити сфери життєдіяльності, пріоритет яким надають жінки дорослого віку, то для наймолодшої когорти жіночої вибірки (20-40 років) найважливішими сферами життєдіяльності виступають захоплення, освіта та професійна діяльність. Цей факт є важливим у контексті нашого дослідження, адже дозволяє опосередковано підтвердити гіпотезу про те, що у майбутнього фахівця, який перебуває на етапі професійного становлення, актуалізуються процеси самовизначення, саморозвитку і самореалізації, тобто особистісної самоактуалізації. З огляду на це, можна припустити, що виявлені пріоритетні сфери життєдіяльності, які мають виражене ціннісне значення для представників жіночої вибірки у період ранньої дорослості (захоплення, освіта та професійна діяльність), можуть виступати детермінуючими факторами їх особистісної самоактуалізації.

Як зазначає Т. Патрико, професійна сфера виявилась однаково пріоритетною як для дорослих жінок, так і для дорослих чоловіків. Представники чоловічої вибірки у віці 20-40 років як важливу сферу життєдіяльності вказують сферу сімейного життя. Натомість у них, так само як і у представників чоловічої вибірки у віці 20-40, цінується сфера особистих захоплень. До сфери соціальної активності чоловіча частина

вибірки «молодих» дорослих ставиться індиферентно, а жіноча частина вибірки «молодих» дорослих – індиферентно.

Евристичними є результати комплексного дослідження, яке було проведене науковцями Л. Журавльовою і М. Романовою. Дослідниці виявили, що дорослі досліджувані, які характеризуються високим ступенем психічного здоров'я, високим ступенем самоприйняття (самоакцептації), прийняття оточуючих і природи, мають виражений рівень за багатьма показниками особистісної самоактуалізації.

Найбільш близькою у контексті реалізації завдань актуального дослідження, які для нас є пріоритетними, виступає позиція науковця Л. Романюка [36]. Згідно з положеннями концепції означеного автора ціннісна сфера особистості у період ранньої дорослості представляє собою відкриту аксіопсихологічну систему, яка у суб'єктивному просторі свідомості й самосвідомості особистості створює основу для перманентного обміну інформацією та установлення мотиваційних зв'язків інтегративного рівня між різноманітними ціннісно-смысловими одиницями. Це забезпечує основу для генерування або конструювання особистістю у період раннього дорослого віку широкого спектру життєвих, зокрема професійних перспектив, покладаючись на суб'єктивовані нею фундаментальні цінності, що у контексті актуального дослідження може розглядатися як необхідний елемент і важливий чинник для активації та об'єктивації у неї процесів особистісної самоактуалізації [36]. Власне, такі фундаментальні цінності можуть розглядатися у даному контексті як визначальні механізми або детермінанти життєвого (особистісного і професійного) самоздійснення, самореалізації і самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості.

Для нас є важливим розуміння того, що у період раннього дорослого віку відкриваються можливості для трансформації соціокультурного та особистісного простору майбутнього фахівця, що забезпечує можливість в повній мірі розвивати, корегувати або змінювати систему його ціннісних (аксіопсихологічних) пріоритетів. Саме в цей період онтогенезу

відкривається широке поле можливостей для структурування нових взаємозв'язків між елементами і утвореннями усталеної системи фундаментальних ціннісних структур і упорядкування їх динамічної ієрархічної взаємозалежності.

Більше того, продовжують автори, набуття особистістю раннього дорослого віку різноманітного життєвого досвіду визначає подальшу динаміку функціонування її ціннісної сфери. В такому випадку ціннісна (аксіопсихологічна) сфера особистості у період раннього дорослого віку переходить від неструктурованого, невпорядкованого, фрагментарного, дифузного, розрізненого та неорганізованого функціонування у режим більш високої конгруентності, впорядкованості та організованості, що зменшує ентропію в її аксіопсихологічній або ціннісній системі.

Розвиваючи ідейну лінію нашого дослідження можна припустити, що ціннісна система особистості ранньої дорослості, зокрема у період учбово-професійної підготовки, перебуває під постійним пресингом обставин і ситуацій нестійкого або мінливого життєвого простору, що особливо є актуальним в умовах воєнного стану. Такого роду непередбачувані життєві ситуації і обставини генерують нерівновагу, яка викликає постійні флуктуації у процесах структурування, узгодження та ієрархізації ціннісно-сміслових утворень особистості раннього дорослого віку [36].

Для особистості раннього дорослого віку притаманним є здатність до селекції найбільш пріоритетних для певного соціального і культурного середовища фундаментальних оцінних маркерів (цінностей), що дозволяє забезпечувати сенсовий вибір тих із них, які психологічно структурують її соціальне, сімейне, професійне середовище. На цьому етапі вже можна говорити про конструювання або формування власної аксіопсихологічної системи особистості раннього дорослого віку, ціннісно-сміслові одиниці якої є не стільки строго (жорстко) структуровані, узгоджені та ієрархізовані, скільки перебувають у стані динамічної визначеності і рівноваги.

Це відкриває широкі можливості для розгортання процесів особистісної самоактуалізації, а конкретно, – життєвого (особистісного і професійного) самоздійснення, самореалізації і самоактуалізації особистості у період раннього дорослого віку. Особистісний вибір найбільш значимих (цінних) для самоактуалізації ціннісно-смыслових пріоритетів виводить особистість раннього дорослого віку у простір функціонування вищого порядку, де задіяні механізми суб'єктивації та об'єктивації сенсів самоактуалізації або життєтворчої активності [1, 3, 25, 30].

Підводячи попередні підсумки аналітичної роботи, проведеної у теоретичному розділі магістерської роботи, відмітимо, що ціннісний аспект особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості є актуальним проблемним полем, яке має великий потенціал для подальшої дослідницької розробки. Власне, вивчення проблемного аспекту взаємообумовленості або залежності процесів самоактуалізації особистості та структур її ціннісної (аксіопсихологічної) системи, яке буде здійснене в рамках актуального дослідження, покликане певною мірою нівелювати існуючий дефіцит наробок в даному напрямку та доповнити вже існуючий теоретичний та емпіричний базис новими результатами.

Висновки до першого розділу

На підставі теоретичного дослідження актуальної проблеми можна зробити наступні висновки:

1. Сутність самоактуалізації у найширшому сенсі полягає у прагненні до особистісного розвитку і зрілості; активізувати і проявляти всі здатності, можливості і потенції особистості в тій мірі, в якій ця активізація сприяє максимальному їх розвитку, розкриттю і прояву у різноманітних ситуаціях життєдіяльності. Вона виступає багаторівневим утворенням, сутність якого

проявляється у цілому комплексі релевантних властивостей – спонтанності, автономності, самоприйняття, емпатійності, відкритості новому досвіду.

2. Одним із найбільш сенситивних етапів самоактуалізації особистості виступає період її ранньої дорослості, що у часі фактично збігається з процесом фахової підготовки майбутніх фахівців. В цей період онтогенезу людини найбільш інтенсивно актуалізуються процеси її продуктивного і реалістичного функціонування, розкриваються найбільш сприятливі умови для розвитку особистісних і професійних якостей, а також формуються релевантні сутності особистісної самоактуалізації компетентності.

3. В умовах війни самоактуалізація на етапі фахової підготовки як багатомірний процес об'єктивації особистістю власних потенціалів може зазнавати блокування. Саме в таких умовах професійної соціалізації особистість вдається до свідомої та цілеспрямованої активності в напрямку пошуку нового ціннісного сенсу власного життя, наповнення процесу власної фахової підготовки новими ціннісними орієнтаціями.

4. Аксіопсихологічні фактори особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців на етапі їх учбово-професійної підготовки потенційно можуть виступати в якості її прогностичних чинників. Процеси особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців мають свої специфічні особливості і здійснюватимуться у тісному взаємозв'язку і взаємодетермінації з розвитком структур їх аксіопсихологічної сфери.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ЧИННИКІВ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРΟΣЛОСТІ

2.1. Організація і методи емпіричного дослідження ціннісних чинників самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості

Емпіричне дослідження особливостей ціннісної (аксіопсихологічної) детермінації самоактуалізації особистості майбутніх фахівців в умовах їх учбово-професійної підготовки у закладі вищої освіти було проведено з урахуванням узагальнення результатів теоретичного аналізу актуальної проблеми у відповідності із заздалегідь розробленим планом.

В якості дослідницького контингенту було визначено 82 здобувача вищої освіти Західноукраїнського національного університету.

Власне, дослідження особливостей аксіопсихологічної детермінації самоактуалізації особистості майбутніх фахівців в умовах їх учбово-професійної підготовки у закладі вищої освіти проводилося у кілька етапів. На різних дослідницьких етапах, спрямованих на реалізацію часткових, проте незалежних і логічно взаємопов'язаних завдань, було використано адекватно скомпонований комплекс психодіагностичного та математико-статистичного інструментарію. Отож, перейдемо до розгляду і змістовної конкретизації основних етапів емпіричного дослідження.

Перший етап емпіричного дослідження, констатувальний за своїм характером, передбачав вивчення особливостей вираженості характеристик особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах учбово-професійної підготовки у закладі вищої освіти. З цією метою було використано питальник «Самоактуалізація особистості» (Е. Шостром).

Стимульний матеріал питальника складається зі 126 пунктів (14 психологічних шкал). При використанні питальника «Самоактуалізація

особистості» для індивідуальної діагностики «первинні» дані трансформуються в стандартні шкальні оцінки (Т-бали), на базі яких формуються профільні бланки. Завершується опитування побудовою індивідуальних особистісних профілів досліджуваних.

Емпіричними показниками (психологічними шкалами) випробуваних, які вимірювались в рамках вивчення особливостей їх особистісної самоактуалізації, стали: сенситивність, самоповага, синергічність, ціннісні орієнтації, уявлення про природу людини, прийняття агресії, контактність, самоприйняття, орієнтація в часі, гнучкість поведінки, пізнавальні потреби, креативність, підтримка, спонтанність.

Важливим аналітичним завданням в рамках реалізації даного етапу емпіричного дослідження стало отримання факторної моделі змістовно-структурних компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах учбово-професійної підготовки у закладі вищої освіти. Вирішення означеного завдання зумовлене необхідністю змістовно оптимізувати комплекс релевантних психологічних характеристик досліджуваних з метою реалізації подальших дослідницьких кроків або завдань. Отримана таким чином факторна модель змістовно-структурних компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців забезпечить фундамент для перевірки подальших дослідницьких гіпотез, зокрема, стане основою для перевірки припущення про аксіопсихологічний характер її детермінації у здобувачів вищої освіти в умовах їх учбово-професійної підготовки. З цією метою було використано метод факторного аналізу [35].

У подальшому, на основі факторної моделі було обчислено факторні оцінки компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

Другий етап емпіричного дослідження, констатувальний за своїм характером, передбачав вивчення особливостей розвитку індивідуальних ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців як структурних утворень їх аксіопсихологічної системи. З цією метою було використано питальник індивідуальних ціннісних орієнтацій Ш. Шварца [66].

Методика Ш. Шварца була вибрана в якості валідного діагностичного інструменту вивчення цінностей, оскільки дозволяє системно і комплексно дослідити характер і зміст розвитку аксіопсихологічної сфери особистості.

Емпіричними показниками (психологічними шкалами) випробуваних, які вимірювались в рамках вивчення їх індивідуальних ціннісних орієнтацій, стали: доброта, стимуляція, конформність, традиції, досягнення, безпека, самостійність, гедонізм, універсалізм, влада.

Важливим аналітичним завданням в рамках реалізації даного етапу емпіричного дослідження стала перевірка гіпотези про взаємозалежність між індивідуальними ціннісними орієнтаціями майбутніх фахівців та характеристиками їх особистісної самоактуалізації.

З формальної точки зору йшлося про можливість підтвердження статистично достовірного характеру відмінностей кількісних показників вираженості (рангів) індивідуальних ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців на різних рівнях вираженості змістовно-структурних компонентів їх особистісної самоактуалізації. З цією метою перевірки було використано статистичні методи:

а) для порівняння середніх значень показників індивідуальних ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців на різних рівнях вираженості змістовно-структурних компонентів їх особистісної самоактуалізації – метод порівняння середніх значень [43];

б) для виявлення статистично значимого характеру взаємозалежності між рівнем вираженості змістовно-структурних компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців і показниками їх індивідуальних ціннісних орієнтацій – непараметричний статистичний метод відмінностей для направлених альтернатив Джонкхієра-Терпстра.

Означений метод дозволить нам перевірити гіпотези про те, що різні змістовно-структурні компоненти особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх навчально-професійної підготовки у закладі вищої

освіти визначатимуться специфічною системою аксіопсихологічних чинників (індивідуальних ціннісних орієнтацій).

Третій етап дослідження, формувальний за своїм характером, був спрямований на розробку та апробацію авторської тренінгової технології формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості. Якщо конкретизувати сутність вирішуваних завдань в рамках реалізації формувального етапу актуального дослідження, то всі вони пов'язані із можливістю забезпечення оптимізації процесу особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

Передбачається, що успішна самоактуалізація особистості у період ранньої дорослості можлива на основі врахування комплексу психологічних умов, відтак оптимізацію процесу особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців можна забезпечити шляхом впровадження у процес їх учбово-професійної підготовки у закладі вищої освіти спеціальної психологічно обґрунтованої психотренінгової технології формування їх аксіопсихологічних чинників.

Отже, відправним моментом у реалізації завдань формувального етапу дослідження стало вивчення психологічних умов оптимізації процесу особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх навчально-професійної підготовки у закладі вищої освіти. Було застосовано комплекс загальних та спеціальних засобів формувального впливу, а конкретно – широкий спектр різноманітних психологічних засобів, технік, прийомів і методів психологічного характеру. Зокрема, були застосовані різні форми, методи та прийоми психотренінгової роботи зі здобувачами вищої освіти, спрямованими на розвиток системи їх знань про аксіопсихологічну сферу особистості; знань про феномени, явища і процеси особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості; сформовані практичні уміння, навички і здібності до застосування психологічних засобів впливу в напрямку ефективної оптимізації процесу особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх навчально-професійної підготовки у закладі вищої освіти; сформовані адекватні уявлення про взаємообумовлений

характер залежності між оптимальним розвитком процесів особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості та ступенем сформованості структурних утворень аксіопсихологічної сфери особистості.

Розробка психотренінгової технології формування аксіопсихологічних чинників особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості була здійснена у відповідності з основною гіпотезою з урахуванням результатів, отриманих на попередніх етапах актуального емпіричного дослідження. Експериментальне обґрунтування або практична перевірка ефективності комплексу формувальних заходів в рамках реалізації спеціальної авторської психотренінгової технології були здійснені за допомогою спеціальних статистичних методів.

З метою статистичного обґрунтування або перевірки ефективності комплексу формувальних заходів в рамках реалізації спеціальної авторської психотренінгової технології формування аксіопсихологічних чинників особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості було використано непараметричний метод для залежних вибірок Вілкоксона [43].

2.2. Психологічні особливості ціннісної детермінації самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості

Перейдемо до аналізу та інтерпретації результатів констатувальної частини емпіричного дослідження в рамках його основних дослідницьких етапів. Зокрема, проаналізуємо результати **першого етапу** емпіричного дослідження, який був спрямований на вивчення особливостей вираженості характеристик особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх учбово-професійної підготовки. Фактично, основним результатом реалізації означеного етапу емпіричного дослідження стала верифікація моделі змістовно-структурних компонентів самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх навчально-професійної підготовки. Необхідність у цьому була

зумовлена тим, що за допомогою факторизації емпіричних показників, релевантних проявам особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців, стала можливою їх оптимізація, тобто репрезентація у більш економному, компактному вигляді як основи або фундаменту для перевірки подальших дослідницьких гіпотез, зокрема, – про аксіопсихологічний характер детермінації проявів особистісної самоактуалізації у майбутніх фахівців.

Шляхом факторизації було отримано модель змістовно-структурних компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх навчально-професійної підготовки у закладі вищої освіти, повнота факторизації якої склала 54,8% (див. Табл. 2.1 та Додаток А).

Структуру остаточного варіанту факторної моделі визначили чотири незалежні інтегральні фактори (компоненти особистісної самоактуалізації) майбутніх фахівців. В плані найбільшого внеску у факторну модель виокремлено: перший фактор (16,3%); другий фактор (13,4%); третій фактор (12,9%); четвертий фактор (12,2%). Це дає підстави для змістової інтерпретації структурних компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

Таблиця 2.1

Факторна модель змістовно-структурних компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців

Психологічні шкали	Фактори			
	1	2	3	4
«Підтримка»	0,889			
«Самоповага»	0,811			
«Самоприйняття»	0,748			
«Гнучкість поведінки»		0,806		
«Креативність»		0,721		
«Спонтанність»		0,635		
«Ціннісні орієнтації»			0,778	
«Орієнтація в часі»			0,694	

«Сенситивність»				0,653
«Синергічність»				0,585

Як видно з Табл. 2.3, **перший незалежний фактор**, пояснюючи 16,3% дисперсії ознак, відображає інтернальний характер особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Максимальне навантаження з ним мають наступні психологічні шкали: «Підтримка» (0,889), «Самоповага» (0,811), «Самоприйняття» (0,748). Змістовно узагальнюючи шкали, релевантні характеристикам особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців, які мають високий ступінь кореляції з першим незалежним фактором, маркуємо його як **«інтернальний компонент особистісної самоактуалізації»**.

Другий незалежний фактор, пояснюючи 13,4% дисперсії ознак, відображає креативний (творчий) характер особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Максимальне навантаження з ним мають наступні психологічні шкали: «Гнучкість поведінки» (0,806), «Креативність» (0,721), «Спонтанність» (0,635). Змістовно узагальнюючи шкали, релевантні характеристикам особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців, які мають високий ступінь кореляції із другим незалежним фактором, маркуємо його як **«креативний компонент особистісної самоактуалізації»**.

Третій незалежний фактор, пояснюючи 12,9% дисперсії ознак, відображає ціннісний характер особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Максимальне навантаження з даним фактором мають наступні психологічні шкали: «Ціннісні орієнтації» (0,778), «Орієнтація в часі» (0,694). Змістовно узагальнюючи шкали, релевантні характеристикам особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців, які мають високий ступінь кореляції з третім незалежним фактором, маркуємо його як **«ціннісний компонент особистісної самоактуалізації»**.

Насамкінець, **четвертий незалежний фактор**, пояснюючи 12,2% дисперсії ознак, відображає рефлексивний характер особистісної

самоактуалізації майбутніх фахівців. Максимальне навантаження з даним фактором мають наступні психологічні шкали: «Сенситивність» (0,653), «Синергічність» (0,585). Змістовно узагальнюючи шкали, релевантні характеристикам особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців, які мають високий ступінь кореляції з даним незалежним фактором, маркуємо його як **«рефлексивний компонент особистісної самоактуалізації»**.

Узагальнюючи результати, отримані в межах реалізації завдань першого етапу емпіричного дослідження, зазначимо, що нам вдалося верифікувати модель компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Структурно емпірична модель особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців включає чотири інтегральні змістовно-структурні компоненти: «інтернальний компонент особистісної самоактуалізації»; «креативний компонент особистісної самоактуалізації»; «ціннісний компонент особистісної самоактуалізації»; «рефлексивний компонент особистісної самоактуалізації».

Факторизація емпіричних показників майбутніх фахівців, релевантних проявам їх особистісної самоактуалізації, забезпечила основу для перевірки припущення про аксіопсихологічний (ціннісний) характер детермінації проявів особистісної самоактуалізації у майбутніх фахівців.

В рамках аналізу результатів **другого етапу** емпіричного дослідження проведемо змістову інтерпретацію статистично достовірного характеру відмінностей кількісних показників вираженості індивідуальних ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців на різних рівнях (високий, середній, низький) вираженості змістовно-структурних компонентів їх особистісної самоактуалізації. Такий аналіз та інтерпретація були здійснені у відношенні кожного виокремленого на попередньому етапі дослідження змістовно-структурного компоненту особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців – «інтернального», «креативного», «ціннісного» і «рефлексивного» (Див. Табл. 2.2-2.5 та Додатки Б.1-Б.4).

Також врахуємо, що в якості порівнюваних кількісних показників вираженості компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців було використано середні значення їх факторних оцінок, які є кількісною мірою вираженості кожного компонента особистісної самоактуалізації досліджуваних, представлену в одиницях стандартного відхилення від середнього [43].

Аналіз результатів, представлених в Табл. 2.2, дозволяє виокремити у досліджуваних шерег індивідуальних ціннісних орієнтацій, у відношенні яких було підтверджено статистично достовірний характер відмінностей у середніх значеннях вираженості **«інтернального компонента особистісної самоактуалізації»**: *досягнення* ($p \leq 0,001$), *самостійність* ($p \leq 0,01$), *безпека* ($p \leq 0,01$). У відношенні інших ціннісних орієнтацій (*доброта, стимуляція, конформність, традиції, гедонізм, універсалізм, влада*) досліджуваних не було зафіксовано значимих трендів зміни середніх значень «інтернального» компонента особистісної самоактуалізації на різних рівнях вираженості їх ціннісних орієнтацій ($p > 0,05$). З урахуванням цього, проведемо змістову інтерпретацію достовірно підтверджених трендів (тенденцій).

Таблиця 2.2

Відмінності середніх значень «інтернального компонента особистісної самоактуалізації» майбутніх фахівців залежно від ступеня вираженості їх ціннісних орієнтацій

Ціннісна орієнтація	Ступінь вираженості ціннісної орієнтації			Значення ймовірності (p)
	низький	середній	високий	
«Доброта»	-0,256	-0,380	0,107	0,867
«Стимуляція»	0,416	0,342	0,398	0,854
«Конформність»	0,059	-0,287	-,264	0,902
«Традиції»	-0,147	-0,154	-0,139	0,918
«Досягнення»	-0,462	0,274	0,637	0,000
«Самостійність»	0,078	0,154	0,328	0,006

«Гедонізм»	0,317	0,243	0,401	0,860
«Універсализм»	0,362	0,384	0,390	0,108
«Влада»	-0,028	0,164	0,207	0,126
«Безпека»	0,119	0,246	0,305	0,010

Враховуючи те, що змістовно ціннісна орієнтація *досягнення* виступає як ціннісний тип, що фокусується на соціальному схваленні, повазі, маніфестується високою компетентністю у безпосередній міжособистісній взаємодії, можна стверджувати про високий ступінь залежності «інтернального компонента особистісної самоактуалізації» досліджуваних від рівня її вираженості. Іншими словами, ціннісна орієнтація *досягнення* може виступати аксіопсихологічним чинником «інтернального» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

Аналогічний характер залежності виявлено у відношенні ціннісної орієнтації *самостійність*. Оскільки змістовно означена ціннісна орієнтація характеризує схильність особистості до незалежності і самостійності мислення та вибору способів дії; виступає як ціннісна настанова, яка полягає у реалізації визначальної особистісної потреби у самоконтролі і самокеруванні, автономності і незалежності, то можна стверджувати про високий ступінь залежності «інтернального компонента особистісної самоактуалізації» від рівня її вираженості. Іншими словами, *самостійність* може виступати аксіопсихологічним чинником «інтернального» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

Насамкінець, подібний попереднім двом характер залежності також виявлено і у відношенні такої ціннісної орієнтації досліджуваних, як *безпека*. Оскільки змістовно означена ціннісна орієнтація виступає як ціннісна настанова особистості, яка полягає у прагненні до забезпечення соціального порядку, взаємодопомоги, безпеки сім'ї, національної безпеки; характеризує цінність гармонії, безпеки для інших людей та самого себе, стабільність суспільства та взаємовідносин у ньому, то можна стверджувати

про високий ступінь залежності «інтернального компонента особистісної самоактуалізації» від рівня її вираженості. Тобто, ціннісна орієнтація *безпека* може виступати аксіопсихологічним чинником «інтернального» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

На основі узагальнення отриманих результатів можна стверджувати, що значимими аксіопсихологічними чинниками «інтернального» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців виступають їх ціннісні орієнтації *досягнення, самостійність і безпека*.

Аналіз результатів, представлених в Табл. 2.3, дозволяє виокремити у досліджуваних шеріг індивідуальних ціннісних орієнтацій, у відношенні яких було підтверджено статистично достовірний характер відмінностей у середніх значеннях вираженості **«креативного компонента особистісної самоактуалізації»**: *стимуляція* ($p \leq 0,001$), *традиції* ($p \leq 0,001$). У відношенні інших ціннісних орієнтацій (*досягнення, доброта, конформність, гедонізм, універсализм, влада, самостійність, безпека*) досліджуваних не виявлено значимих трендів зміни середніх значень «креативного» компонента особистісної самоактуалізації на різних рівнях вираженості їх ціннісних орієнтацій ($p > 0,05$). З урахуванням цього, проведемо змістову інтерпретацію достовірно підтверджених трендів (тенденцій).

Таблиця 2.3

Відмінності середніх значень «креативного компонента особистісної самоактуалізації» майбутніх фахівців залежно від ступеня вираженості їх ціннісних орієнтацій

Ціннісна орієнтація	Ступінь вираженості ціннісної орієнтації			Значення ймовірності (p)
	низький	середній	високий	
«Доброта»	0,359	0,374	0,380	0,210
«Стимуляція»	0,161	0,368	0,527	0,000
«Конформність»	-0,138	-0,149	-0,140	0,915
«Традиції»	0,360	0,263	0,154	0,000

«Досягнення»	-0,134	0,058	0,146	0,105
«Самостійність»	0,261	0,258	0,113	0,872
«Гедонізм»	0,119	0,217	0,198	0,854
«Універсалізм»	0,227	0,240	0,251	0,326
«Влада»	0,320	0,238	0,337	0,878
«Безпека»	0,410	0,338	0,365	0,859

Перший значимий (достовірний) прямий тренд зміни кількісних показників (середніх значень) «креативного компонента особистісної самоактуалізації» досліджуваних спостерігаємо у відношенні ціннісної орієнтації *стимуляція*. Враховуючи те, що змістовно ціннісна орієнтація *стимуляція* є похідною від організмичної потреби людини у різноманітності та глибоких переживаннях для підтримки оптимального рівня активності; виступає як ціннісний тип, що фокусується на прагненні новизни і глибоких переживань, забезпеченні оптимального рівня активності шляхом постійної зміни стимульного середовища і вражень, можна стверджувати про високий ступінь залежності «креативного компонента особистісної самоактуалізації» досліджуваних від рівня її вираженості. Тобто, ціннісна орієнтація *стимуляція* може виступати аксіопсихологічним чинником «креативного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

Також значимий (достовірний), але вже обернений тренд зміни кількісних показників (середніх значень) «креативного компонента особистісної самоактуалізації» досліджуваних спостерігаємо у відношенні їх ціннісної орієнтації *традиції*. Тобто, низький рівень вираженості у досліджуваних ціннісної орієнтації *традиції* визначає високий ступінь прояву у них «креативного компонента особистісної самоактуалізації».

Іншими словами, схильність до нетрадиційних способів поведінки, до неприйняття ідей і звичаїв, які існують в культурі, до неповаги та неслідування їм визначає високий рівень прояву «креативного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

На основі узагальнення отриманих результатів можна констатувати, що значимими аксіопсихологічними чинниками «креативного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців виступають ціннісні орієнтації *стимуляція* і *традиції*.

Аналіз результатів, представлених в Табл. 2.4, дозволяє виокремити у досліджуваних індивідуальні ціннісні орієнтації, які продемонстрували залежність із «**ціннісним компонентом особистісної самоактуалізації**»: *універсалізм* ($p \leq 0,001$), *доброта* ($p \leq 0,01$). У відношенні інших ціннісних орієнтацій (*досягнення, конформність, гедонізм, влада, самотійність, безпека, стимуляція, традиції*) досліджуваних не було виявлено значимих трендів (тенденцій) зміни середніх значень «ціннісного» компонента особистісної самоактуалізації на різних рівнях вираженості їх ціннісних орієнтацій ($p > 0,05$). З урахуванням цього, проведемо змістову інтерпретацію достовірно підтверджених трендів (тенденцій).

Таблиця 2.4

Відмінності середніх значень «ціннісного компонента особистісної самоактуалізації» майбутніх фахівців залежно від ступеня вираженості їх ціннісних орієнтацій

Ціннісна орієнтація	Ступінь вираженості ціннісної орієнтації			Значення ймовірності (p)
	низький	середній	високий	
«Доброта»	0,378	0,410	0,482	0,009
«Стимуляція»	0,258	0,264	0,152	0,851
«Конформність»	0,371	0,329	0,358	0,866
«Традиції»	0,138	0,145	0,140	0,907
«Досягнення»	0,225	0,253	0,247	0,935
«Самотійність»	0,207	0,178	0,194	0,895
«Гедонізм»	0,158	0,169	0,143	0,912
«Універсалізм»	0,378	0,506	0,683	0,000
«Влада»	0,206	0,198	0,249	0,918

«Безпека»	0,174	0,196	0,181	0,926
-----------	-------	-------	-------	-------

Враховуючи те, що змістовно ціннісна орієнтація *універсалізм* відображає розуміння, толерантність, захист благополуччя всіх людей та природи; може виступати як ціннісна характеристика самотрансцендентної особистості, можна стверджувати про високий ступінь залежності «ціннісного компонента особистісної самоактуалізації» досліджуваних від рівня її вираженості. Іншими словами, ціннісна орієнтація *універсалізм* може виступати аксіопсихологічним чинником «ціннісного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

Аналогічний характер залежності виявлено у відношенні ціннісної орієнтації *доброта*. Оскільки змістовно означена ціннісна орієнтація сфокусована на добробуті в близькій щоденній взаємодії; виступає похідною від потреби у позитивній взаємодії, потреби в афіліації та забезпеченні процвітання соціальної групи; характеризує виражену потребу особистості у збереженні благополуччя людей, з якими вона перебуває в особистому контакті (корисність, дружба, лояльність, поблажливість, відповідальність, чесність, зріла любов), можна стверджувати про високий ступінь залежності «ціннісного компонента особистісної самоактуалізації» досліджуваних від рівня її вираженості. Іншими словами, ціннісна орієнтація *доброта* може виступати аксіопсихологічним чинником «ціннісного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

На основі узагальнення отриманих результатів можна стверджувати, що аксіопсихологічними чинниками «ціннісного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців виступають ціннісні орієнтації *універсалізм* і *доброта*.

Аналіз результатів, представлених в Табл. 2.5, дозволяє виокремити у досліджуваних індивідуальну ціннісну орієнтацію, у відношенні якої було підтверджено статистично достовірний характер відмінностей у середніх значеннях вираженості **«рефлексивного компонента особистісної**

самоактуалізації» – *гедонізм* ($p \leq 0,001$). У відношенні інших ціннісних орієнтацій (*доброта, стимуляція, конформність, традиції, досягнення, самостійність, універсалізм, влада, безпека*) досліджуваних не було зафіксовано значимих трендів зміни середніх значень «рефлексивного» компонента особистісної самоактуалізації на різних рівнях вираженості їх ціннісних орієнтацій ($p > 0,05$). З урахуванням цього, проведемо змістову інтерпретацію достовірно підтвердженого тренду (тенденції).

Таблиця 2.5

Відмінності середніх значень «рефлексивного компонента особистісної самоактуалізації» майбутніх фахівців залежно від ступеня вираженості їх ціннісних орієнтацій

Ціннісна орієнтація	Ступінь вираженості ціннісної орієнтації			Значення ймовірності (p)
	низький	середній	високий	
«Доброта»	0,306	-0,185	-0,017	0,903
«Стимуляція»	0,274	0,121	0,143	0,911
«Конформність»	-0,118	-0,287	,089	0,879
«Традиції»	-0,103	-0,164	-0,185	0,274
«Досягнення»	0,205	0,248	0,251	0,183
«Самостійність»	0,173	-0,120	-0,036	0,916
«Гедонізм»	0,634	0,451	0,308	0,000
«Універсалізм»	0,276	-0,118	-0,049	0,924
«Влада»	0,186	0,190	0,174	0,969
«Безпека»	0,273	0,168	0,157	0,356

В даному випадку у відношенні ціннісної орієнтації *гедонізм* маємо значимий (достовірний), але обернений тренд зміни середніх значень «рефлексивного компонента особистісної самоактуалізації» досліджуваних. Тобто, низький рівень вираженості у досліджуваних ціннісної орієнтації *гедонізм* визначає високий рівень прояву у них «рефлексивного компонента

особистісної самоактуалізації». Іншими словами, несхильність до чуттєвого задоволення, відсутність прагнення до забезпечення особистого комфорту та розваг визначає високий ступінь прояву «рефлексивного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

На основі узагальнення отриманих результатів можна стверджувати, що в якості аксіопсихологічного чинника «рефлексивного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців виступає ціннісна орієнтація *гедонізм*.

Узагальнюючи результати в рамках другого етапу дослідження, робимо висновок, що *особливості особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх учбово-професійної підготовки у закладі вищої освіти визначаються специфічною системою аксіопсихологічних чинників*. Зокрема, високий рівень розвитку ціннісних орієнтацій *досягнення, самостійність і безпека* визначають виражений ступінь прояву «інтернального» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Високий рівень розвитку ціннісної орієнтації *стимуляція* і низький рівень розвитку ціннісної орієнтації *традиції* визначають виражений ступінь прояву «креативного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Високий рівень розвитку ціннісних орієнтацій *універсалізм і доброта* визначають виражений ступінь прояву «ціннісного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Низький рівень розвитку ціннісної орієнтації *гедонізм* визначає виражений ступінь прояву «рефлексивного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

Враховуючи те, що особистісна самоактуалізація майбутніх фахівців як багатомірний (проявляється у формі змістовно-структурних компонентів) і полідетермінований (кожний компонент визначається або детермінується комплексом аксіопсихологічних чинників) феномен, має за результатами дослідження у представницької частини випробуваних недостатній ступінь розвитку (у 36% майбутніх фахівців від загальної кількості досліджуваних),

постала необхідність в обґрунтуванні і практичній реалізації психологічних умов її формування.

Висновки до другого розділу

На підставі узагальнення результатів емпіричного дослідження особливостей особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців ми дійшли наступних висновків:

1. В ході емпіричного дослідження перевірялись гіпотези про те, що особистісна самоактуалізація майбутніх фахівців виступає багатомірним особистісним утворенням і проявляється у формі специфічних змістовно-структурних компонентів, а також про детермінуючий характер впливу на процеси особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців системи релевантних аксіопсихологічних чинників.

2. З метою перевірки визначених гіпотез було сформовано комплекс психодіагностичних засобів, у який увійшли стандартизовані методики вимірювання особливостей особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців та їх індивідуальних ціннісних пріоритетів – багатовимірний питальник «Самоактуалізація особистості» (Е. Шостром) і багатовимірний питальник індивідуальних ціннісних орієнтацій особистості (Ш. Шварц).

3. За результатами першого етапу емпіричного дослідження було верифіковано модель змістовно-структурних компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Структурно емпірична модель включає інтегральні змістовно-структурні компоненти особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців – «інтернальний», «креативний», «ціннісний» і «рефлексивний».

4. Узагальнення результатів, отриманих на другому етапі емпіричного дослідження, дозволяє зробити висновок, що особливості особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх навчально-професійної

підготовки у закладі вищої освіти визначаються специфічною системою аксіопсихологічних чинників.

В ході дослідження виявлено, що високий рівень розвитку ціннісних орієнтацій *досягнення, самостійність і безпека* визначають виражений ступінь прояву «інтернального» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Високий рівень розвитку ціннісної орієнтації *стимуляція* і низький рівень розвитку ціннісної орієнтації *традиції* визначають виражений ступінь прояву «креативного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Високий рівень розвитку ціннісних орієнтацій *універсалізм і доброта* визначають виражений ступінь прояву «ціннісного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Низький рівень розвитку ціннісної орієнтації *гедонізм* визначає виражений ступінь прояву «рефлексивного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

5. Враховуючи, що особистісна самоактуалізація майбутніх фахівців як багатомірне і полідетерміноване утворення за результатами дослідження у представницької частини випробуваних має недостатній ступінь розвитку, постала необхідність в обґрунтуванні і практичній реалізації психологічних умов її формування.

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ДЕТЕРМІНАНТ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

3.1. Зміст тренінгової технології формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості

Узагальнення результатів, отриманих в ході емпіричного вивчення особливостей особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості, підвели нас до необхідності обґрунтування доцільності впровадження у процес учбово-професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальної психотехнології, спрямованої на формування у них аксіопсихологічних чинників особистісної самоактуалізації. Основною метою спеціальної технології є створення умов для формування таких якостей і властивостей майбутніх фахівців, які сприятимуть ефективній реалізації їх потенційних можливостей, особистісній самоактуалізації та особистісному зростанню.

На думку більшості представників експертного середовища, які займаються питаннями психологічної допомоги особистості, одними з найбільш ефективних засобів практичної психології є ті, що спрямовані на активізацію і реалізацію потенціалу особистості, розкриття і розвиток її індивідуальності. Саме такими можливостями володіють психотехнології – науково обґрунтовані і валідні засоби психологічного впливу, які представляють собою спеціально розроблені системи технік, способів, вправ і прийомів взаємодії суб'єктів діяльності, які забезпечують розкриття і розвиток їх потенціалу та можливостей.

У схожому ключі характеризує психологічні технології О. Симанюк, розуміючи їх як систему способів, прийомів, вправ, технік взаємодії суб'єктів діяльності, спрямованих на розвиток їх індивідуальності. У контексті реалізації завдань нашого дослідження важливим є розуміння

того, що особливістю психотехнологій є їх направленість на розкриття, розвиток або формування індивідуальних якостей, властивостей і потенцій особистості, спрямованих на всебічну і найбільш повну реалізацію та активізацію її внутрішнього потенціалу.

На підставі результатів теоретико-емпіричної розробки актуальної проблеми нами було з'ясовано, що важливими і необхідними умовами успішної особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців у період ранньої дорослості є розвиток ціннісних структур їх аксіопсихологічної сфери. Така суб'єктна активність досліджуваних (майбутніх фахівців) вимагає певного досвіду і рівня компетентності, а тому може бути ефективно реалізована у процесі застосування спеціальних психологічно обґрунтованих засобів і підходів. Ми вважаємо, що однією із найбільш ефективних технологічних форм психологічного впливу, яка забезпечить високу формувальну ефективність реалізації процесів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців, є психологічний тренінг.

Важливим фактором і перевагою тренінгової форми психологічної роботи є, на думку А. Анцупова, І. Вачкова, О. Шевчука, можливість активного оволодіння учасниками тренінгового процесу ефективними знаннями, вміннями та навичками.

На важливому значенні тренінгової форми психологічної роботи з особистістю наголошував І. Вачков, вважаючи її однією із найбільш дієвих та ефективних в умовах необхідності забезпечення активізації особистісних ресурсів індивіда, розвитку його самосвідомості, актуалізації його ресурсів, корекції поведінкових проявів, зміни ставлення до світу та інших.

Спираючись на праці І. Вачкова, С. Макшанова, К. Мілютіної, А. Осіпової, і узагальнюючи досвід використання групових форм активного психологічного впливу у вітчизняній практиці психологічної допомоги, вважаємо, що найбільш дієвою організаційною формою технології формування аксіопсихологічних чинників особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості є груповий психологічний тренінг.

В рамках групової психотренінгової роботи з майбутніми фахівцями передбачається досягнути ефективних результатів в напрямку розвитку позитивного досвіду особистісної самоактуалізації, активізації ефективних способів переживання життєвих проблем і труднощів, оволодіння прийомами самоактуалізації особистісно-професійного потенціалу і навичками підвищення соціально-професійної аутокомпетентності.

Багатий досвід проведення психотренінгів, який акумульований у вітчизняній теорії і практиці (Л. Карамушка, К. Мілютіна, Л. Петровська, Н. Пов'якель, Е. Руденський, О. Юрченко Т. Яценко та ін.), дозволяє ефективно використовувати його потенціал в контексті забезпечення психологічних умов оптимізації процесів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

Якщо в загальних рисах окреслити технологію проведення тренінгу, то в його структурі можна виокремити низку етапів, які передбачають або спрямовані на формування готовності до взаємної співпраці, освоєння психологічних технік нової поведінки, на актуалізацію або розкриття професійного та особистісного потенціалу учасників.

З метою допомоги майбутнім фахівцям у питаннях ціннісного розвитку власної життєвої і професійної траєкторії, наповнення життєвої і професійної перспективи новим змістом, що відповідає завданню найповнішого розкриття власного особистісного потенціалу, забезпечення ціннісної основи та оптимізації процесів їх особистісної самоактуалізації розроблено тренінгову психотехнологію *«Ціннісні основи особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців»*.

В рамках означеної тренінгової психотехнології забезпечувався розвиток самоактуалізації особистісного і професійного потенціалу майбутніх фахівців в напрямку віднаходження ними нової ціннісної і суб'єктивно-смислової основи для конструювання оптимального життєвого, особистісного і професійного сценарію самоактуалізації.

Учасниками тренінгової психотехнології стали 10 здобувачів вищої освіти, які рандомно були відібрані з-поміж учасників дослідження, у яких за результатами констатувального етапу дослідження було виявлено недостатній рівень сформованості тих індивідуальних ціннісних орієнтацій, які лежать в основі прояву структурних компонентів їх особистісної самоактуалізації. Власне, вони і визначили якісний і кількісний склад експериментальної вибірки.

В експериментальній групі формувальний вплив в рамках тренінгової роботи мав організований та структурований характер, і був побудований на психологічних принципах. Вони передбачали застосування спеціальних авторських розробок – засобів соціально-психологічного впливу (технік, прийомів, вправ, методів), спрямованих на забезпечення ефективної самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості. Зокрема, під час тренінгової роботи нами використовувалися елементи (прийоми, техніки) різних форм психологічного впливу: вправи для налагодження контакту та конструктивної взаємодії, вправи на розминку (психогімнастика); мозковий штурм; психологічної корекції (методи соціально-психологічного тренінгу: сенситивності, дискусійний, ігровий, психодраматичний); прийоми самодіагностики; методи соціально-психологічного навчання, у яких здебільшого використовувалися сугестивні і психодинамічні можливості гри; психологічної регуляції (методи емоційного напруження, катарсису, діяльнісного переключення, емоційного насичення, соціально-психологічної трансформації); практикуми, групової дискусії; ситуаційно-рольові ігри.

Змістовою і методичною основою тренінгової психотехнології стали методи, техніки і психотехнічні прийоми, які активно використовуються вітчизняними тренерами-психопрактиками при проведенні тренінгів: професійного самопізнання та особистісної самореалізації (Н. Литовченко); особистісного і професійного зростання (Н. Бітянова, В. Козлов, Н. Пов'якель, О. Сидоренко, Н. Хрящева); особистісної самореалізації і самоактуалізації (Л. Коростильова).

В процесуальному аспекті тренінгова технологія «Ціннісні основи особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців» включала комплекс занять, об'єднаних в *адаптаційний, рефлексивний та інтегративний* змістові блоки, в межах яких реалізовувалися спеціальні змістовно їй релевантні психологічні завдання. Очікуваними результатами тренінгової роботи в рамках означених змістових блоків, стало (Див. Табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Умови і результати психологічного впливу в межах адаптаційного, рефлексивного та інтегративного блоку тренінгових занять

Змістовий блок	Очікувані результати тренінгової роботи
Адаптаційний	Створення атмосфери психологічного комфорту, виникнення групової згуртованості, що сприяло актуалізації процесів самопізнання і саморефлексії; самоактуалізація суб'єктної життєвої позиції та особистісних ресурсів для конструювання нового успішного сценарію особистісного і професійного розвитку; відкриття в собі резервів позитивних змін і джерела особистісної самоактуалізації
Рефлексивний	Розширення особистісного репертуару прийомів рефлексивного самоусвідомлення і активізація процесів професійної і особистісної ідентифікації; переосмислення уявлень про себе і про інших на підставі саморефлексії і зворотного зв'язку від інших; моделювання нової ситуації професійного та особистісного самовизначення; програвання на основі змодельованої ситуації нового успішного сценарію особистісної самореалізації, саморозвитку і самоактуалізації; розширення зони актуалізації суб'єктної аутокомпетентності майбутніх фахівців, внаслідок чого підсилюється інтегрованість їх особистісних, у тому числі ціннісних структур, підвищується ступінь позитивності і конгруентності

Інтегративний	Інтеграція особистісних структур учасників тренінгу на основі смислової визначеності образів минулого, теперішнього, майбутнього; формування, реалізація на основі ціннісної визначеності (нових ціннісних структур) конструктивної стратегії особистісної самоактуалізації; узагальнення отриманого досвіду пізнання себе та інших учасників на основі нової ціннісної і цільової визначеності особистісної і професійної перспективи; формування і реалізація суб'єктної конструктивної стратегії особистісної самоактуалізації, самоздійснення, саморозвитку
---------------	---

Базовими методиками і прийомами тренінгової психотехнології виступили спеціально дібрані комплекси вправ і технік, що застосовуються у вітчизняній психологічній практиці у контексті розвитку якостей і властивостей особистості, що самоактуалізується. Тому в контексті розробки і змістового наповнення авторської тренінгової психотехнології «Ціннісні основи особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців» використовувалися вправи, техніки і прийоми, розроблені М. Алієвою, О. Винославською, Т. Грішанович, С. Занюк, Ф. Ісмагіловою, А. Кападиною, Л. Кобильнік, Л. Лобановою, Є. Лопатіним, Г. Ляльчук, К. Мілютіною, Р. Попелюшко, Т. Рєпної, Є.І. Роговим, Е. Симанюк, Н. Травніковою, Є. Трошихіною та адаптовані з урахуванням цілей тренінгової психотехнології.

У відповідності з цілями і завданнями тренінгової психотехнології нами було адаптовано вправи і використані психотехнічні прийоми наступних тренінгових програм: Тренінг розвитку життєвих цілей (М. Алієва, Т. Грішанович, Л. Лобанова, Є. Трошихіна); Мотиваційний тренінг формування мотивації учбової діяльності у студентів та старшокласників (С. Занюк) [13]; Тренінг для керівників-початківців (А. Капацина) [17]; Тренінг особистісної самоактуалізації майбутніх психологів (Л. Кобильнік) [22]; Тренінг самоактуалізації студентів (Є. Лопатін); Навчальний тренінговий курс управління часом (О. Винославська) [7]; Корекційно-розвивальний тренінг (Г. Ляльчук) [26]; Тренінг розвитку самооцінки

студентської молоді (Р. Попелюшко) [34]; Тренінг емоційної зрілості (Т. Репнова) [35]; Тренінг рефлексивності (Е. Симанюк).

Авторська тренінгова психотехнологія «Ціннісні основи особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців», загальною тривалістю 20 годин, розрахована на 8 занять по 2,5 години. Заняття відбувалися один раз на тиждень.

3.2. Експериментальна перевірка ефективності тренінгової технології формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості

З метою експериментальної перевірки ефективності тренінгової психотехнології формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості було визначено *критеріальні змінні* – систему емпіричних показників (релевантних психологічних шкал) випробуваних експериментальної і контрольної вибірок, зміна кількісних характеристик яких за результатами реалізації заходів формувального впливу дозволить зробити висновок про її ефективність.

За результатами реалізації констатувальної частини емпіричного дослідження стало можливим стверджувати, що *критеріальними змінними* «ефективності» заходів формувального впливу виступатиме специфічний комплекс психологічних шкал (показників) випробуваних контрольної та експериментальної вибірок, змістовно релевантних проявам характеристик їх аксіопсихологічної сфери (ціннісних орієнтацій), які були емпірично верифіковані в межах кожного змістовно-структурного компоненту особистісної самоактуалізації в якості їх аксіопсихологічних (ціннісних) чинників.

В рамках «**інтернального**» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців *критеріальними змінними* на етапі перевірки ефективності заходів формувального впливу виступили наступні психологічні шкали або

емпіричні показники вираженості ціннісних орієнтацій: *досягнення, самостійність, безпека.*

В рамках **«креативного»** компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців *критеріальними змінними* на етапі перевірки ефективності заходів формувального впливу виступили наступні психологічні шкали або емпіричні показники вираженості ціннісних орієнтацій: *стимуляція, традиції.*

В рамках **«ціннісного»** компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців *критеріальними змінними* на етапі перевірки ефективності заходів формувального впливу виступили наступні психологічні шкали або емпіричні показники вираженості ціннісних орієнтацій: *універсалізм, доброта.*

В рамках **«рефлексивного»** компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців *критеріальними змінними* на етапі перевірки ефективності заходів формувального впливу виступила така психологічна шкала або емпіричний показник вираженості ціннісної орієнтації, як *гедонізм.*

З метою експериментальної перевірки тренінгової психотехнології формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості було проведено вимірювання у випробуваних контрольної і експериментальної груп *критеріальних змінних* (релевантних психологічних шкал) на початковому і завершальному етапах діагностичного контролю, що дозволило у подальшому визначити нам ступінь достовірності виявлених відмінностей.

В якості порівнюваних кількісних показників вираженості критеріальних змінних (релевантних психологічних шкал) випробуваних контрольної та експериментальної вибірок виступили їх **z**-значення, отримані шляхом стандартизації або **z**-перетворення даних вимірювання [43].

Отож, проведемо аналіз відмінностей середніх **z**-значень вираженості критеріальних змінних (релевантних психологічних шкал) досліджуваних

експериментальної і контрольної вибірок за результатами початкового та завершального етапів діагностичного контролю.

За результатами аналізу достовірності відмінностей середніх z -значень вираженості критеріальних змінних (релевантних психологічних шкал) досліджуваних контрольної вибірки не було виявлено достовірних закономірностей (Див. Табл. 3.2 та Додаток В.1).

Таблиця 3.2

Порівняння середніх значень вираженості релевантних психологічних шкал майбутніх фахівців контрольної вибірки

Психологічні шкали	Етап діагностичного контролю		Значення ймовірності (p)
	Початковий	Завершальний	
	<i>z</i>	<i>z</i>	
«Інтернальний» компонент особистісної самоактуалізації			
«Досягнення»	-1,048	-1,036	0,960
«Самостійність»	-1,102	-1,098	0,984
«Безпека»	-1,051	-1,039	0,959
«Креативний» компонент особистісної самоактуалізації			
«Стимуляція»	-1,023	-1,011	0,960
«Традиції»	0,203	0,197	0,980
«Ціннісний» компонент особистісної самоактуалізації			
«Універсалізм»	-1,012	-1,010	0,993
«Доброта»	-1,018	-1,009	0,971
«Рефлексивний» компонент особистісної самоактуалізації			
«Гедонізм»	0,186	1,177	0,970

На підставі узагальнення даних Табл. 3.2 можна стверджувати, що у відношенні жодної критеріальної змінної майбутніх фахівців контрольної вибірки не виявлено достовірних відмінностей їх кількісних показників (середніх z -значень) за результатами початкового і завершального етапів діагностичного контролю ($p > 0,05$).

Це дозволяє нам зробити висновок про те, що ступінь вираженості ціннісних характеристик (ціннісних орієнтацій) майбутніх фахівців контрольної вибірки не зазнав значимих кількісних змін за результатами реалізації заходів і засобів формувального впливу. Іншими словами, стандартний, технологічний підхід соціально-психологічної роботи з майбутніми фахівцями в умовах їх учбово-професійної підготовки у закладі вищої освіти без використання системи спеціальних психотехнологічних прийомів і методів не дозволив забезпечити значущий прогрес у динаміці розвитку їх ціннісних детермінант (ціннісних орієнтацій).

Проведемо аналіз відмінностей середніх z -значень вираженості критеріальних змінних (релевантних психологічних шкал) досліджуваних експериментальної вибірки за результатами початкового та завершального етапів діагностичного контролю.

Так, за результатами аналізу достовірності відмінностей середніх z -значень вираженості критеріальних змінних (релевантних психологічних шкал) досліджуваних експериментальної вибірки було виявлено ряд важливих достовірних закономірностей (Див. Табл. 3.3 та Додаток В.2).

Таблиця 3.3

Порівняння середніх значень вираженості релевантних психологічних шкал майбутніх фахівців експериментальної вибірки

Психологічні шкали	Етап діагностичного контролю		Значення ймовірності (p)
	Початковий	Завершальний	
	<i>z</i>	<i>z</i>	
«Інтернальний» компонент особистісної самоактуалізації			
«Досягнення»	-1,047	0,138	0,000
«Самостійність»	-1,101	0,052	0,000
«Безпека»	-1,050	-0,008	0,000
«Креативний» компонент особистісної самоактуалізації			
«Стимуляція»	-1,024	0,117	0,000
«Традиції»	0,202	-0,569	0,000

«Ціннісний» компонент особистісної самоактуалізації			
«Універсалізм»	-1,013	0,096	0,000
«Доброта»	-1,017	0,127	0,000
«Рефлексивний» компонент особистісної самоактуалізації			
«Гедонізм»	0,185	-0,438	0,000

За результатами аналізу даних Табл. 3.3 можна стверджувати, що у відношенні усіх критеріальних змінних (релевантних психологічних шкал) майбутніх фахівців експериментальної вибірки було виявлено достовірний характер відмінностей їх кількісних показників (середніх *z*-значень) за результатами початкового і завершального етапів діагностичного контролю ($p \leq 0,001$).

Статистично достовірний характер зміни кількісних значень вираженості було підтверджено у відношенні наступних критеріальних змінних (релевантних психологічних шкал) майбутніх фахівців в межах «інтернального» компонента їх особистісної самоактуалізації: *досягнення* ($p \leq 0,001$), *самостійність* ($p \leq 0,001$), *безпека* ($p \leq 0,001$).

Статистично значимий характер зміни кількісних значень вираженості було підтверджено у відношенні наступних критеріальних змінних (релевантних психологічних шкал) майбутніх фахівців в межах «креативного» компонента їх особистісної самоактуалізації: *стимуляція* ($p \leq 0,001$), *традиції* ($p \leq 0,001$).

Достовірний характер зміни кількісних значень вираженості було підтверджено у відношенні наступних критеріальних змінних (релевантних психологічних шкал) майбутніх фахівців в межах «ціннісного» компонента їх особистісної самоактуалізації: *універсалізм* ($p \leq 0,001$), *доброта* ($p \leq 0,001$).

Насамкінець, статистично значимий характер зміни кількісних значень вираженості було підтверджено у відношенні такої критеріальної змінної (релевантної психологічної шкали) майбутніх фахівців в межах

«рефлексивного» компонента їх особистісної самоактуалізації, як *гедонізм* ($p \leq 0,001$).

Це дозволяє нам зробити висновок про те, що ступінь вираженості ціннісних характеристик (ціннісних орієнтацій) майбутніх фахівців експериментальної вибірки зазнав значимих (достовірних) кількісних змін за результатами реалізації заходів і засобів формувального впливу.

З урахуванням результатів, отриманих на етапі експериментальної перевірки ефективності впровадження у процес учбово-професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти спеціальної системи засобів і заходів формувального впливу, можна констатувати, що у порівнянні зі стандартною технологією психологічної роботи з майбутніми фахівцями авторська тренінгова психотехнологія формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості забезпечила досягнення більш ефективних результатів в напрямку розвитку ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців.

Це дозволяє зробити висновок, що спеціальна авторська тренінгова психотехнологія формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості підтвердила свою високу ефективність в умовах учбово-професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти, що дозволить у подальшому використовувати її в якості валідної системи психологічного впливу, яка забезпечуватиме ефективну оптимізацію процесів самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості; створення умов для формування таких якостей і властивостей майбутніх фахівців, які сприятимуть ефективній реалізації їх потенційних можливостей, особистісній самоактуалізації та особистісному зростанню.

Висновки до третього розділу

За результатами розробки та впровадження у процес учбово-професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальної тренінгової психотехнології формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості ми дійшли таких висновків:

1. З'ясовано, що важливими і необхідними умовами успішної особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців у період ранньої дорослості є розвиток ціннісних структур їх аксіопсихологічної сфери. Така суб'єктна активність майбутніх фахівців вимагає певного досвіду і рівня компетентності, а тому може бути ефективно реалізована у процесі застосування спеціальних психологічно обґрунтованих засобів і підходів.

2. Однією з найбільш ефективних технологічних форм психологічного впливу, яка забезпечить високу формувальну ефективність реалізації процесів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх учбово-професійної підготовки, є груповий психологічний тренінг.

3. Груповий психотренінг в аспекті обґрунтування психологічних умов формування ціннісних чинників особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості дозволяє забезпечити розвиток у майбутніх фахівців позитивного досвіду особистісної самоактуалізації, активізацію ефективних способів переживання життєвих проблем і труднощів, оволодіння прийомами самоактуалізації особистісно-професійного потенціалу і навичками підвищення соціально-професійної аутокомпетентності.

4. З метою допомоги майбутнім фахівцям у питаннях ціннісного розвитку власної життєвої і професійної траєкторії, наповнення життєвої і професійної перспективи новим змістом, що відповідає завданню найповнішого розкриття власного особистісного потенціалу, забезпечення ціннісної основи та оптимізації процесів їх особистісної самоактуалізації розроблено тренінгову психотехнологію «Ціннісні основи особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців». Базовими методиками і прийомами

тренінгової психотехнології виступили спеціально дібрані комплекси вправ і технік, що застосовуються у психологічній практиці у контексті розвитку якостей і властивостей особистості, що самоактуалізується.

5. З метою експериментальної перевірки ефективності тренінгової психотехнології були визначені критеріальні змінні – система емпіричних показників випробуваних експериментальної і контрольної вибірок, зміна кількісних характеристик яких за результатами реалізації заходів формувального впливу дозволяла зробити висновок про її ефективність.

6. З урахуванням результатів, отриманих на етапі експериментальної перевірки ефективності впровадження у процес учбово-професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти спеціальної системи засобів і заходів формувального впливу, підтверджено, що у порівнянні зі стандартною технологією психологічної роботи з майбутніми фахівцями авторська тренінгова психотехнологія формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості забезпечила досягнення більш ефективних результатів в напрямку розвитку ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців.

7. Авторська тренінгова психотехнологія формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості підтвердила свою високу ефективність в умовах учбово-професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти, що дозволить у подальшому використовувати її в якості валідної системи психологічного впливу, яка забезпечуватиме ефективну оптимізацію процесів самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості; створення умов для формування таких якостей і властивостей майбутніх фахівців, які сприятимуть ефективній реалізації їх потенційних можливостей, особистісній самоактуалізації та особистісному зростанню.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів теоретичного та емпіричного вивчення проблеми аксіопсихологічної детермінації самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості дозволило зробити наступні висновки:

1. Одним із найбільш сенситивних етапів самоактуалізації особистості є період її ранньої дорослості, що у часі фактично збігається з процесом фахової підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти. Саме в цей період онтогенезу людини найбільш інтенсивно актуалізуються процеси її продуктивного і реалістичного функціонування, розкриваються найбільш сприятливі умови для розвитку особистісних і професійних якостей, а також формуються релевантні сутності особистісної самоактуалізації компетентності.

2. В умовах війни самоактуалізація на етапі фахової підготовки у закладі вищої освіти як багатомірний процес об'єктивації особистістю власних потенціалів може зазнавати блокування. Саме в таких умовах і обставинах професійної соціалізації особистість вдається до свідомої та цілеспрямованої активності в напрямку пошуку нового ціннісного сенсу власного життя, наповнення процесу власної фахової підготовки новими ціннісними орієнтаціями та аксіопсихологічними пріоритетами.

3. Узагальнення результатів теоретичного вивчення проблеми аксіопсихологічної детермінації самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості дозволило сформулювати припущення, які були покладені в основу її емпіричної розробки. В рамках першого етапу дослідження перевірялась гіпотеза про те, що особистісна самоактуалізація майбутніх фахівців в умовах їх учбово-професійної підготовки в закладі вищої освіти виступає багатомірним особистісним утворенням і проявляється у формі специфічних змістовно-структурних компонентів. В рамках другого етапу дослідження перевірялась гіпотеза про детермінуючий характер впливу на процеси особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців системи релевантних аксіопсихологічних чинників.

4. За результатами реалізації першого етапу констатувальної частини емпіричного дослідження верифіковано факторну модель змістовно-структурних компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Факторна модель включає інтегральні змістовно-структурні компоненти їх особистісної самоактуалізації – «інтернальний», «креативний», «ціннісний» і «рефлексивний». За результатами реалізації другого етапу констатувальної частини емпіричного дослідження виявлено, що особливості особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх навчально-професійної підготовки у закладі вищої освіти визначаються специфічною системою аксіопсихологічних чинників.

Показано, що високий рівень розвитку ціннісних орієнтацій *безпека*, *досягнення* і *самостійність* визначають виражений ступінь прояву «інтернального» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Високий рівень розвитку ціннісної орієнтації *стимуляція* і низький рівень розвитку ціннісної орієнтації *традиції* визначають виражений ступінь прояву «креативного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Високий рівень розвитку ціннісних орієнтацій *універсалізм* і *доброта* визначають виражений ступінь прояву «ціннісного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців. Низький рівень розвитку ціннісної орієнтації *гедонізм* визначає виражений ступінь прояву «рефлексивного» компонента особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців.

5. З'ясовано, що важливими і необхідними умовами успішної особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців у період ранньої дорослості є розвиток ціннісних структур їх аксіопсихологічної сфери. Така суб'єктна активність майбутніх фахівців вимагає певного досвіду і рівня компетентності, а тому може бути ефективно реалізована у процесі застосування спеціальних психологічно обґрунтованих засобів і підходів. Однією з найбільш ефективних технологічних форм психологічного впливу, яка забезпечить високу формувальну ефективність реалізації процесів

особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців в умовах їх учбово-професійної підготовки в закладі вищої освіти, є груповий психологічний тренінг.

6. Груповий психологічний тренінг дозволяє забезпечити розвиток у майбутніх фахівців позитивного досвіду особистісної самоактуалізації, активізацію ефективних способів переживання життєвих проблем і труднощів, оволодіння прийомами самоактуалізації особистісно-професійного потенціалу і навичками підвищення соціально-професійної аутокомпетентності.

З метою допомоги майбутнім фахівцям у питаннях ціннісного розвитку власної життєвої і професійної траєкторії, наповнення життєвої і професійної перспективи новим змістом, що відповідає завданню найповнішого розкриття власного особистісного потенціалу, забезпечення ціннісної основи та оптимізації процесів їх особистісної самоактуалізації розроблено авторську тренінгову психотехнологію «Ціннісні основи особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців». Базовими методиками і прийомами тренінгової психотехнології виступили спеціально дібрані комплекси вправ і технік, що застосовуються у вітчизняній психологічній практиці у контексті розвитку якостей і властивостей особистості, що самоактуалізується.

7. На основі результатів, отриманих на етапі експериментальної перевірки ефективності впровадження у процес учбово-професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти спеціальної системи засобів і заходів формувального впливу, підтверджено, що у порівнянні зі стандартною технологією психологічної роботи з майбутніми фахівцями розроблена автором спеціальна тренінгова психотехнологія формування ціннісних детермінант особистісної самоактуалізації у період ранньої дорослості забезпечила досягнення більш ефективних результатів в напрямку розвитку ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців.

8. Авторська тренінгова психотехнологія підтвердила свою високу ефективність в умовах учбово-професійної підготовки майбутніх фахівців у

закладі вищої освіти, що відкриває перспективи її подальшого використання в якості валідної системи психологічного впливу, яка забезпечуватиме ефективну оптимізацію процесів самоактуалізації особистості у період ранньої дорослості; створення умов для формування якостей і властивостей майбутніх фахівців, які сприятимуть ефективній реалізації їх потенційних можливостей, особистісній самоактуалізації та особистісному зростанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксіопсихологічні вектори розвитку сучасної освіти: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 19-20 жовтня 2023 р. / за ред. Г.К. Радчук. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. 542 с. (Електронне наукове видання).
2. Бех І. Виховання особистості: підручник. К.: Либідь, 2008. 848 с.
3. Білозерська С.І. Аксіологічні орієнтири підвищення якості педагогічної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Психологія. № 3. 2021. С. 75-81.
4. Бугерко Я. Буттєвість духовності в оптиці методологічного аналізу. *Психологія і суспільство*. № 1. 2017. С. 62-72.
5. Бугерко Я. Ціннісні виміри духовної культури студентської молоді. *Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць*. К.-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Вип. 29. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. С. 93-104.
6. Бугерко Я. Феномен духовності у контексті філософсько-психологічних досліджень. *Pedagogy and Psychology*. 2015. III (27). Р.69-74.
7. Винославська О.В. Самоменеджмент у структурі психологічної культури викладача технічного університету. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка: зб. наук. праць. К.: ІВЦ «Політехніка», 2002. № 2. С. 83-94.
8. Галецька І., Семків І. Індивідуальні цінності в дискурсі психологічних теорій. URL: dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27499/19-Haletska.pdf
9. Гірняк А.Н. Психологія модульно-розвивальної взаємодії: монографія. Тернопіль: ВПЦ «Університетська думка», 2020. 376 с.
10. Гомонюк В.О. Самоактуалізація та самореалізація особистості: сучасні наукові уявлення. *Materialy IX Międzynarodowej naukowí-praktycznej*

konferencji «Europejska nauka XXI wieka – 2013». Vol. 22: Psychologia i socjologia. Politologija. Przemisl: Nauka i studia, 2013. S. 21-26.

11. Гуляс І.А. Концепція аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості. *Психологія і суспільство*. 2020. № 4. С.70-98.
12. Гуляс І.А. Гендерні відмінності аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості. *Психологічний часопис*. 2022, Т.8, Вип. 1 (57). С. 32-48.
13. Занюк С.С. Мотиваційний тренінг формування мотивації учбової діяльності у студентів та старшокласників. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 8. С. 31-42.
14. Зязюн І.А. Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянськість. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Збірник наукових праць / за ред. Л.Л. Товажнянського та О.Г. Романовського*. Вип. 1 (5). Харків: НТУ «ХП», 2003. С. 32-41.
15. Іванова Ю.М., Селюкова Т.В. Особливості самоактуалізації курсантів Національного університету цивільного захисту України залежно від терміну навчання. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*. Збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХНУВС, 2021. С. 172-174.
16. Ілляхова М.В. Інноваційна діяльність у структурі креативності науково-педагогічних працівників. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). С. 101-105.
17. Капацина А.О. Тренінг для начинающих руководителей. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. № 4. С. 30-37.
18. Карамушка Л.М., Ткалич М.Г. Самоактуалізація менеджерів у професійно-управлінській діяльності (на матеріалі діяльності комерційних організацій): монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2009. 262 с.
19. Карпенко З.С. Аксіологічна психологія особистості: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. 720 с.

20. Карпенко З. Аксіометрика вчинку: модус самотворення. *Психологія і суспільство*. 2016. № 2. С. 90-97.
21. Кауфман Скотт За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію; пер. з англ. Анна Марковська. Київ: Лабораторія, 2021. 400 с.
22. Кобильнік Л.М. Психологічні особливості самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів: дис.... канд. психол. наук: 19.00.07. - педагогічна та вікова психологія. Київ, 2007. 250 с.
23. Коропатов О.М. «Бути собою»: самоактуалізація студентської молоді в умовах війни. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 28. С. 172-179.
24. Кремень В.Г. Освітня діяльність і інтелект: проблеми формування національної інтелігенції. *Теорія і практика управління соціальними системами*. Х.: НТУ «ХПІ», 2008. № 2. С. 3-11.
25. Кузнецова І.В. Емпатійна культура майбутнього спеціаліста. *Педагогіка та психологія: Зб. наук. пр.* Вип. 19. Ч. 2. Харків: ХДПУ, 2001. С. 139-143.
26. Ляльчук Г.Д. Підліток і реальний світ. Корекційно-розвивальна програма. *Психологічна газета*. 2007. № 15 (87), серпень. С. 3-23.
27. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
28. Мірошник З.М. Особистісна зрілість в структурі особистості практичного психолога. Особистісна зрілість як проблема сучасної психології. Том 1: колективна монографія / кол. авт.; наук. ред. З.М. Мірошник. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2019. 220 с.
29. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – К.: Т-во «Знання», 1989. – 48 с.
30. Музика О.Л. Аксіогенез особистості і розвиток обдарованості: теоретична модель і підходи до дослідження. *Актуальні проблеми психології*. Психологія обдарованості. 14 (6). 2020. С. 60-76.
31. Орищенко О.А. Дифенційно-психологічний аналіз емпатії: автореф. дис.... канд. психол. наук: 19.00.01 загальна психологія. Одеса, 2004. 21 с.

32. Партико Т.Б. Особистісні чинники вікових змін життєвих цінностей у дорослому віці. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 21. С. 551-562.
33. Пенькова Н.Є., Загребельний О.В., Філоненко Л.В. Професійна самореалізація особистості. *Наукові перспективи*. № 3 (33). 2023. С. 406-414.
34. Попелюшко Р.П. Програма корекції відхилень у розвитку самооцінки студентської молоді. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 8. С. 55-63.
35. Рєпнова Т.П. Тренінг емоційної зрілості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 3. С. 29-30.
36. Романюк Л.В. Концепція становлення цінностей особистості раннього дорослого віку в соціокультурному просторі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія»: збірник наукових праць. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. № 6. С. 71-76.
37. Стрілецька І.І. Самоактуалізація як інтегративна риса особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Психологічні науки. 2013. № 2. С. 32-34.
38. Татенко В.А. Психологія в суб'єктному вимірі: монографія. К.: Просвіта, 1996. 404 с.
39. Трач Р. Гуманістична течія у психології. *Психологія і суспільство*. 2017. № 2. С. 33-40.
40. Фурман А.А. Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір: монографія. Одеса: ОНПУ; Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 312 с.
41. Фурман А.А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 508 с.
42. Фурман О. Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження. *Психологія і суспільство*. 2015. №1. С.65-91.
43. Bühl A., Zöfel P. SPSS Version 10. Einführung in die moderne Datenanalyse unter Windows, 2005.

44. Buherko J. Philosophical approaches to the study of the spiritual human being: naturalistic interpretation of spirituality. *Психологія і суспільство*. 2016. №3. С. 46-52.
45. Costa P.T., McCrae R.R. Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI). *Psychological Assessment Resources*, Inc.; 1992. 396 p.
46. Frankl V. Man's search for meaning. URL: <https://www.amazon.com/Mans-Search-for-Meaning-audiobook/dp/B0006IU470>
47. Karpenko Z. Axiological Personology in Ukraine. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2021.
48. Kaufman S.B. Opening up Openness to Experience: A Four-Factor Model and Relations to Creative Achievement in the Arts and Sciences. *The Journal of Creative Behavior*. Vol. 47(4). 2013. P. 233-255.
49. Maslow A. Devenir le meilleur de soi-même: Besoins fondamentaux, motivation et personnalité. Editions Eyrolles, 2020. 384 p.
50. Zasiiekina L. Psycholinguistic approach to diagnostics and modification of individual negative core beliefs. *East European Journal of Psycholinguistics*. Vol. 2. N 1. 2015. P. 151-157.

ДОДАТКИ

Додаток А

Факторна модель змістовно-структурних компонентів особистісної самоактуалізації майбутніх фахівців

Factor Analysis

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		,768
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1265,4
	df	81
	Sig.	,000

Total Variance Explained

Component	Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,672	16,183	16,183
2	2,475	13,369	29,552
3	2,084	12,854	42,406
4	1,158	12,345	54,751

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix^a

	Component			
	1	2	3	4
підтримка	,889			
самоповага	,811			
самоприйняття	,748			
гнучкість поведінки		,806		
креативність		,721		
спонтанність		,635		
ціннісні орієнтації			,778	
орієнтація в часі			,694	
сенситивність				,653

синергічність				,585
---------------	--	--	--	------

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a Rotation converged in 5 iterations.

Component Transformation Matrix

Component	1	2	3	4
1	,268	,612	,349	,491
2	,625	,536	,274	,482
3	,385	,592	,391	,678
4	,557	,482	,648	,252

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Додаток Б.1

Відмінності середніх значень «інтернального компонента особистісної самоактуалізації» майбутніх фахівців залежно від ступеня вираженості їх ціннісних орієнтацій

Means

Report

ступінь вираженості ціннісних орієнтацій		доброта	стимуляція	конформність	традиції	досягнення
низький	Mean	-,256	,416	,059	-,147	-,462
	Std. Deviation	,134	,207	,114	,108	,126
середній	Mean	-,380	,342	-,287	-,154	,274
	Std. Deviation	,125	,168	,135	,114	,096
високий	Mean	,107	,398	-,264	-,139	,637
	Std. Deviation	,096	,156	,123	,120	,259
Asymp. Sig. (2-tailed)		,867	,854	,902	,918	,000

Means

Report

ступінь вираженості ціннісних орієнтацій		самостійність	гедонізм	універсалізм	влада	безпека
низький	Mean	,078	,317	,362	-,028	,119
	Std. Deviation	,069	,147	,203	,098	,095
середній	Mean	,154	,243	,384	,164	,246
	Std. Deviation	,094	,118	,230	,089	,136
високий	Mean	,328	,401	,390	,207	,305
	Std. Deviation	,165	,174	,267	,114	,162
Asymp. Sig. (2-tailed)		,006	,860	,108	,126	,010

Додаток Б.2

Відмінності середніх значень «креативного компонента особистісної самоактуалізації» майбутніх фахівців залежно від ступеня вираженості їх ціннісних орієнтацій

Means

		Report				
ступінь вираженості ціннісних орієнтацій		доброта	стимуляція	конформність	традиції	досягнення
низький	Mean	,359	,161	-,138	,360	-,134
	Std. Deviation	,176	,103	,088	,108	,089
середній	Mean	,374	,368	-,149	,263	,058
	Std. Deviation	,155	,172	,115	,114	,067
високий	Mean	,380	,527	-,140	,154	,146
	Std. Deviation	,204	,256	,110	,120	,118
Asymp. Sig. (2-tailed)		,210	,000	,915	,000	,105

Means

		Report				
ступінь вираженості ціннісних орієнтацій		самостійність	гедонізм	універсалізм	влада	безпека
низький	Mean	,261	,119	,227	,320	,410
	Std. Deviation	,131	,085	,128	,176	,207
середній	Mean	,258	,217	,240	,238	,338
	Std. Deviation	,116	,109	,136	,144	,210
високий	Mean	,113	,198	,251	,337	,365
	Std. Deviation	,099	,133	,125	,169	,199
Asymp. Sig. (2-tailed)		,872	,854	,326	,878	,859

Додаток Б.3

Відмінності середніх значень «ціннісного компонента особистісної самоактуалізації» майбутніх фахівців залежно від ступеня вираженості їх ціннісних орієнтацій

Means

Report

ступінь вираженості ціннісних орієнтацій		доброта	стимуляція	конформність	традиції	досягнення
низький	Mean	,378	,258	,371	,138	,225
	Std. Deviation	,158	,114	,184	,095	,118
середній	Mean	,410	,264	,329	,145	,253
	Std. Deviation	,247	,166	,104	,103	,137
високий	Mean	,482	,152	,358	,140	,247
	Std. Deviation	,220	,107	,131	,118	,125
Asymp. Sig. (2-tailed)		,009	,851	,866	,907	,935

Means

Report

ступінь вираженості ціннісних орієнтацій		самостійність	гедонізм	універсалізм	влада	безпека
низький	Mean	,207	,158	,378	,206	,174
	Std. Deviation	,110	,090	,118	,108	,142
середній	Mean	,178	,169	,506	,198	,196
	Std. Deviation	,096	,102	,184	,127	,155
високий	Mean	,194	,143	,683	,249	,181
	Std. Deviation	,121	,119	,199	,149	,138
Asymp. Sig. (2-tailed)		,895	,912	,000	,918	,926

Додаток Б.4

Відмінності середніх значень «рефлексивного компонента особистісної самоактуалізації» майбутніх фахівців залежно від ступеня вираженості їх ціннісних орієнтацій

Means

		Report				
ступінь вираженості ціннісних орієнтацій		доброта	стимуляція	конформність	традиції	досягнення
низький	Mean	,306	,274	-,118	-,103	,205
	Std. Deviation	,136	,138	,096	,089	,115
середній	Mean	-,185	,121	-,287	-,164	,248
	Std. Deviation	,122	,086	,138	,115	,153
високий	Mean	-,017	,143	,089	-,185	,251
	Std. Deviation	,094	,118	,102	,136	,167
Asymp. Sig. (2-tailed)		,903	,911	,879	,274	,183

Means

		Report				
ступінь вираженості ціннісних орієнтацій		самостійність	гедонізм	універсалізм	влада	безпека
низький	Mean	,173	,634	,276	,186	,273
	Std. Deviation	,106	,225	,127	,119	,113
середній	Mean	-,120	,451	-,118	,190	,168
	Std. Deviation	,101	,177	,102	,133	,122
високий	Mean	-,036	,308	-,049	,174	,157
	Std. Deviation	,079	,154	,099	,108	,129
Asymp. Sig. (2-tailed)		,916	,000	,924	,969	,356

Додаток В.1

**Порівняння середніх значень вираженості критеріальних змінних
майбутніх фахівців контрольної вибірки**

Means**Report**

етап діагностичного контролю		досягнення	самостійність	безпека	стимуляція
початковий	Mean	-1,048	-1,102	-1,051	-1,023
	N	10	10	10	10
завершальний	Mean	-1,036	-1,098	-1,039	-1,011
	N	10	10	10	10
Asymp. Sig. (2-tailed)		,960	,984	,959	0,960

Report

етап діагностичного контролю		традиції	універсализм	доброта	гедонізм
початковий	Mean	,203	-1,012	-1,018	0,186
	N	10	10	10	10
завершальний	Mean	,197	-1,010	-1,009	1,177
	N	10	10	10	10
Asymp. Sig. (2-tailed)		,980	,993	,971	,970

Додаток В.2

**Порівняння середніх значень вираженості критеріальних змінних
майбутніх фахівців експериментальної вибірки**

Means**Report**

етап діагностичного контролю		досягнення	самостійність	безпека	стимуляція
початковий	Mean	-1,047	-1,101	-1,050	-1,024
	N	10	10	10	10
завершальний	Mean	,138	,052	-,008	,117
	N	10	10	10	10
Asymp. Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000

Report

етап діагностичного контролю		традиції	універсализм	доброта	гедонізм
початковий	Mean	,202	-1,013	-1,017	,185
	N	10	10	10	10
завершальний	Mean	-,569	,096	,127	-,438
	N	10	10	10	10
Asymp. Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000